

МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА

ШТИТ

Број **197**
Март 2026

**Македонско-шпанска
одбранбена соработка
на Самитот за вештачка
интелигенција**

**Реферирање за
Армијата пред
претседателката и
врховен командант на
Вооружените сили**

**Артилериското орудие
„Боран“**

Македонско-шпанска на Самитот за вешт

На покана на министерката за одбрана на Кралството Шпанија, Маргарита Роблес Фернандес, министерот за одбрана Владо Мисајловски присуствуваше на отворањето на 3. Глобален меѓународен самит за вештачка интелигенција во областа на одбраната – REAIM, кој се одржа во А Коруња, Шпанија. Целта на овој самит на кој учествуваат министри, државни претставници од речиси сите земји членки на ООН, претставници на меѓународни организации,

академици и други високи гости, е зајакнување на глобалната свест за одговорен развој на вештачката интелигенција во воен контекст, притоа почитувајќи ги човековите права и меѓународното право.

Во рамки на Самитот, министерот Мисајловски оствари средба со својата колешка Роблес Фернандес, на која беше истакната заедничката подготвеност за унапредување на билатералната одбранбена соработка и се разговараше за повеќе предлог-заеднички активности и за изготвување на план за соработка меѓу

одбранбена соработка чачка интелигенција

двете земји. Во оваа прилика министерот Мисајловски се заблагодари за поканата и истакна дека Самитот претставува значајна можност за размена на експертски мислења од доменот на одбраната и безбедноста. „Технологијата во воената област се развива со огромна брзина и затоа соработката на тоа поле е суштинска за развојот на воените капацитети и за способноста на сојузниците да ја гарантираат безбедноста“, рече министерот Мисајловски. Тој додаде дека поканата за учество е доказ и за одличните билатерални одбранбени

односи со Шпанија, чие унапредување беше клучна тема на состанокот.

Мисајловски истакна дека нашата земја во ноември 2024 година беше првата земја кандидат за членство во Унијата од Балканот, којашто го потпиша Партнерството за безбедност и одбрана со ЕУ и додаде дека македонскиот придонес кон регионалната и колективната безбедност ќе продолжи и во иднина со ист интензитет. ■

Издавач
 Министерство за одбрана
 на Република Северна Македонија

Главен и одговорен уредник
 м-р Трајче Чатмов

Редакција:

Умит Реџеџи
 (технички уредник)

м-р Ксенија Митева (лектор)

Борче Лозановски (новинар)

Станка Петкова (новинар)

Печати:
 „Фокус Принт Доел“ – Скопје

„ШТИТ“
 е магазин на
 Министерството
 за одбрана
 на Република Северна
 Македонија

Излегува од печат
 еднаш во месецот и
 на web-страницата на
 Министерството за
 одбрана
<https://mod.gov.mk/shitit>

16

20

содржина

ШТИТ ■ година XVIII ■ број 197 ■ март 2026

Инфо Обука во зимски услови на припадниците од Баталјонот на Воена полиција.....	6	Воена едукација Соларна енергија за современа мобилна комуникациска поддршка.....	32
Глобал Внатрешната безбедност како стратешка слабост на Иран (Втор дел).....	12	Вооружување „Куна“ – нов хрватски автомат.....	36
Глобал Актуелни настани во НАТО (6).....	16	Воена Историја Џон Џозеф Першинг.....	40
Геополитика Арктичката геополитика: климатски, економски и безбедносни импликации.....	20	Историја Еден живот згаснат во Сибир – Малина Попиванова (1902 – 1954)	42
Воена едукација Воената етика во современото војување (4).....	22	Психологија Информациска дисциплина: Кога дезинформациите ќе станат ризик.....	48
Глобал Пакистанско-кинески „народен“ борбен авион што го менува односот на сили.....	27	Спорт Одбележан меѓународниот Ден на воени спортови.....	54
		Филм „Посветеност“.....	58

44

52

ПИШУВА:

м-р Трајче
Чатмов
Главен и
одговорен
уредник

ВОВЕД

Одбележувањето на 8 Марч во редовиите на Армијата на Република Северна Македонија оваа година доби поинакво значење. Осми марч, меѓународниот Ден на жениите, не е само ден кога се појавува цвеќе и се испраќаат честитки – 8 Марч за жениите во Армијата е постојан знак дека жената-војник одамна е рамноправен носител на задачите како и мажиите-војници, професионалец чиј авторитет не се декларира, туку се ждари со знаење, дисциплина и личен пример.

На домашен план, овој месец, исто така, имаше и Годишен брифинг за борбената готовност за 2025 година, кој беше презентиран пред врховниот командант на Армијата, претседателката Гордана Сиљановска-Давкова. Претседателката, на Годишниот брифинг испрати јасна порака дека, борбената готовност не е збир на убави зборови – таа е систем изграден врз постојана обука, модернизација и морална дисциплина на луѓето во униформа.

На меѓународен план, Министерството за одбрана, на чело со министерот Владо Мисајловски, продолжи со засилено присуство на светската сцена. Учесството на првиот Глобален самит за вештачка интелигенција во одбраната, „REAIM Summit“, ги отвори вратите кон нови технолошки иницијативи, а покрај стручните дискусии се осигурија и повеќе билатерални средби и беа договорени конкретни чекори за пројектирање на соработката. Министерот Мисајловски присуствуваше и на состанокот на Северноатлантскиот совет, на кој во своето обраќање уште еднаш ја потврди посветеноста на земјата кон колективната безбедност и идните одбранбени приоритети на Алијансата.

Овој период доби и историска димензија со честитувањето на 154-годишнината од раѓањето на Гоце Делчев – постојан знак дека современата сила на одбраната мора да се темели на вредности изградени низ генерации, а тоа се чест, должност и одговорност кон татковината – трајни вредности кои не смеете да ги заборавиме. ■

„Орце Николов“ 116
1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276
<https://www.mod.gov.mk/штит>

Ставовите содржани во написите на надворешните соработници не ја презентираат официјалната политика или ставовите на Министерството за одбрана.

ПОЧИТУВАНИ ПРИПАДНИЦИ НА АРМИЈАТА И ВРАБОТЕНИ ВО МО,

Редакцијата на „Штит“ ве охрабрува да ни испраќате написи за позначајните активности и настани во рамките на вашата организациона единица. Вашите написи, информации или репортажи, со соодветни фотографии, можете да ни ги доставите на следните адреси:

trajce.catmov@mod.gov.mk

borce.lozanovski@mod.gov.mk

stanka.petkova@mod.gov.mk

Обука во зимски услови на припадниците од Баталјонот на Воена полиција

Припадниците на потчинетите единици на Баталјонот на Воена полиција (БВП) реализираа интензивна обука во зимски услови на падините на Шар Планина, во северозападниот дел на земјата.

Обуката, која беше спроведена во согласност со Годишниот план, им овозможи на воено-полициските припадници практично да ги потврдат и да ги унапредат своите способности за дејствување во сложени зимски услови. Активностите опфатија широк спектар на тактички и технички вежби — од движење низ длабок снег и совладување пречки со формациски и импровизирани средства, до изработка и престој во снежни засолништа. Покрај тоа, припадниците ги усовршија техниките за заземање став за гаѓање со лично вооружување во услови на длабок снег, како и постапките за извлекување и безбедна евакуација

на повредени со користење прирачни средства.

Сите предвидени содржини беа целосно реализирани и успешно совладани, во согласност со утврдените стандарди и процедури.

Со успешно завршената обука, при-

падниците на БВП ја зајакнаа својата професионална компетентност и достигнаа високо ниво на оперативна подготвеност за ефикасно и професионално извршување на задачите во сите временски и теренски услови. ■

Реализација на пешадиска обука во Командата за обука и доктрини

Во согласност со Годишниот план и програма за обука, во касарната „Алексо Демниевски-Бауман“ во Велес, Командата за обука и доктрини реализираше пешадиска обука со новопримените професионални војници на тема „Индивидуални постапки на движење на војникот“. Обука-та беше насочена кон унапредување на тактичките вештини и кон зголемување на индивидуалната подготвеност на војниците за дејствување во различни оперативни услови. Преку прак-

тична работа на терен, учесниците ги усовршуваа техниките на ползење, движење со набљудување и движење со префрлување, со посебен осврт на правилната употреба на терен, прикривање, лична безбедност и меѓусебна координација. Паралелно со обуката на професионалните војници започна и стажирањето на питомците од трета и од четврта година. Тие активно се вклучија во реализацијата на активностите, извршувајќи должности како командири на одделенија и

командири на водови. На тој начин питомците имаа можност практично да ги применат стекнатите теоретски знаења и да ги развиваат своите командни и лидерски способности во реални услови.

Со реализацијата на вакви обуки, Командата за обука и доктрини продолжува со систематско градење на обучен, подготвен и професионален состав, способен да одговори на современите безбедносни предизвици и задачи. ■

Реферирање за Армијата пред претседателката и врховен командант на Вооружените сили

Во Домот на Армијата во Скопје се реализираше реферирање за борбената готовност на Армијата за 2025 година пред претседателката и врховен командант на Вооружените сили, Гордана Сиљановска-Давкова, на кое присуствуваа и министерот за одбрана Владо Мисајловски и генералите во Армијата.

Во рамки на реферирањето, кое го одржа началникот на Генералштабот на Армијата, генерал-мајор Сашко Лафчиски, претседателката Сиљановска-Давкова се запозна со реализираните задачи и достигнувања на Армијата во 2025 година, според следните области: персонал, обука и вежби, опрема и инфраструктура, воено планирање и структура на силите, модернизација и опремување, како и буџет и финансии.

Генералот Лафчиски потенцираше дека Армијата е подготвена да ја исполни својата уставна улога и функција за одбрана на Република-

та, да го заштити територијалниот интегритет и независноста на татковината и е подготвена да ги исполни националните и меѓународни обврски, вклучително и придонесот во колективната одбрана, меѓународните операции и заштитата на националните интереси. Тој додаде дека Армијата изминатава година успеш-

но ги реализираше сите планирани и доделени задачи. Во оваа прилика беше истакнат високиот степен на подготвеност на припадниците на Армијата, успешниот тек на процесот на модернизација и опремување и важната улога на македонските мирници во зајакнувањето на регионалната безбедност и зачувување

на светскиот мир. На самиот крај од своето излагање, генералот Лафчиски потенцираше дека, иако борбената готовност е на потребното ниво, Армијата ќе продолжи постојано да ја надградува истата, а тоа е резултат на исполнувањето на планот за модернизација и опремување, континуираниот процес на обука и вежби во земјата и во странство и исполнување на пакетот цели на способности од 2025 година, кој е еден од врвните приоритети на Армијата кон НАТО.

Претседателката и врховен командант на Вооружените сили, Сиљановска-Давкова, оцени дека македонската армија е еден од најстабилните и најдоверливите столбови на државата и значаен фактор за регионалната и колективната безбедност.

Според претседателката, засилената соработка со НАТО сојузниците и успешното учество во мисии и вежби во земјава и во странство, го потврдуваат кредитилитетот и меѓународниот углед на македонската армија.

Министерот Мисајловски истакна дека Министерството останува целосно посветено на процесите за модернизација на Армијата, како инвестиција во безбедноста на државата и сигурноста на граѓаните.

„Со набавката на нова и модерна опрема, која пристигнува во континуитет, ја зајакнуваме борбената готовност на Армијата и нејзините капацитети за да можеме да ја гарантираме нашата безбедност. Ќе продолжиме да инвестираме во модернизацијата, но и во нашите војници кои се еден од клучните столбови на една модерна НАТО армија“, рече министерот на реферирањето за борбената готовност.

Реферирањето за борбената готовност е планска годишна обврска на началникот на Генералштабот на Армијата кон претседателот и врховен командант на Вооружените сили на Републиката. ■

Армијата му оддаде почит на Гоце Делчев по повод 154 години од неговото раѓање

По повод 154-годишнината од раѓањето на македонскиот револуционер Гоце Делчев, делегација на Армијата, предводена од началникот на Генералштабот генерал-мајор Сашко Лафчиски, оддаде почит на неговото бесмртно дело.

Во рамките на чествувањето, делегацијата положи свежо цвеќе на гробот на Гоце Делчев во црквата „Св. Спас“ во Скопје, изразувајќи длабока почит кон еден од најзначајните борци за слободата и самобитноста на македонскиот народ.

Со овој свечен чин, припадниците на Армијата ја потврдија својата посветеност да се зачуваат спомените на оние кои се жртвувале за слободата на македонскиот народ.

Идеалот на Гоце Делчев за слобода и правда и денес претставува инспирација и водилка за припадниците на Армијата во нивната секојдневна служба на татковината.

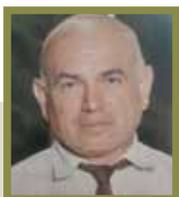
Гоце Делчев е роден на 4 февруари 1872 година и претставува една од најзначајните личности во македонската историја. Неговата борба за слобода, неговата визија за праведно општество и неговата посветеност на македонската кауза, останаа

длабоко врежани во колективната свест на македонскиот народ. Положувањето цвеќе на гробот на Гоце Делчев е традиција која се одржува со години, како израз на благодарност и почит кон овој голем македонски херој. ■

Активности од областа на меѓународната соработка и традициите

Пишува: Тони Мицевски

По повод 154 годишнината од раѓањето на Гоце Делчев на републичко ниво делегација на Организацијата на резервни офицери предводена од претседателот Драгољуб Столески положи свежо цвеќе пред неговото вечно почивалиште во дворот на црквата „Свети Спас“ во Скопје. Значајно е да се напомене дека овој ден достоинствено беше одбележан и од: Градската организациона единица на Скопје и општинските организациони единици на Куманово и Делчево. Градската организациона единица на Скопје предводена од претседателот Никица Бангиева, положил свежо цвеќе пред неговото вечно почивалиште во дворот на црквата „Свети Спас“ во Скопје. Делегација на ООЕ на ОРОРСМ од Делчево, предводена од претседателот, Светлана Илиевска, се поклонил пред споменикот на Гоце Делчев кој се наоѓа во центарот на градот оддавајќи почит кон неговиот лик и дело, додека делегација на ООЕ на ОРОРСМ Куманово предводена од претседателот

Благојчо Илиевски оддаде почит со полагање на свежо цвеќе пред бистата на гимназијата „Гоце Делчев“.

Останати активности на ОРОРСМ

На 23 јануари во работна посета на ОРОРСМ беше делегација на резервните офицери од Бугарија. Тричлената делегација беше предводена од претседателот на ОРО на Бугарија, генерал во резерва Златан Стоиков, придружуван од заменик-претседателот, резервен полковник Младен Младенов, потпретседател на ЦИОР и резервниот полковник Спиридон Спиридонов, главен уредник на весникот „Бугарско воинство“ и заменик-претседател на Сојузот на ветераните од војните на Бугарија.

На посетата беа споделени информации и сопствени искуства во врска со функционирањето на двете организации, како и начелни договори за учество на заеднички активности и натпревари. Исто така, беше договорено на следната средба која ќе се одржи во Бугарија да се потпише Меморандум за соработка.

Од страна на СОСЗР беше упатена покана за учество на делегација од ОРОРСМ на годишнината од формирањето на нивната организација на 18.4.2026 година, додека од ОРОРСМ беше упатена покана за учество на нивна делегација на одбележувањето на 74-годишнината од нејзиното формирање на 29 април 2026 година. Значајно е да се напомене дека двете организации се договорија заедно да патуваат на одбележувањето на годишнината од формирањето на албанската Организација на резервни офицери на 8 април во Тирана. Претседателот на ОРОРСМ, Драгољуб Столески, му врати плакета за досегашната соработка и меѓусебна поддршка на меѓународно ниво на претседателот на СОСЗР, генерал Златан Стоиков и за книгата „Нашите 70 години“, издадена по повод 70-годишнината од постоењето на ОРОРСМ, издадена 2023 година. Претседателот на СОСЗР генерал Младен Стоиков му врати значка на претседателот на ОРОРСМ Драгољуб Столески. ■

ВНАТРЕШНАТА БЕЗБЕДНОСТ КАКО СТРАТЕШКА СЛАБОСТ НА ИРАН (Втор дел)

Пишува: д-р Ненад Танески

Протестите од 2017–2018 година означија квалитативна промена во структурата и мотивите на народното незадоволство. За разлика од 2009 година, овие протести, пред сè, беа економски и избувнаа во помали градови и периферни региони, а не само во Техеран и поголемите урбани центри. Учесниците доаѓаа од пониските социјални слоеви, традиционално сметани за социјална база на режимот. Овој факт имаше сериозно безбедносно значење, бидејќи покажа дека економската криза и социјалната нееднаквост го поткопуваат дури и јадрото на поддршка на режимот.

Бунтот од 2019 година, предизвикан од ненадејното зголемување на цените на горивото, претставуваше еден од најнасилните протестни бранови во поновата иранска историја. Реакцијата на режимот беше исклучително жестока, со масовна употреба на смртоносна сила и речиси целосно исклучување на

интернетот. Овој настан ја демонстрираше трансформацијата на протестите од форма на граѓанска непослушност во директна конфронтација меѓу државата и општеството. Од безбедносен аспект, 2019 година покажа дека режимот е подготвен да прифати високи човечки и политички трошоци за да ја задржи контролата.

Протестите од 2022 година, предизвикани заради смртта на Махса Амини во полициски притвор, имаа длабока социјална и културна димензија. За првпат се поставија прашањата за личната слобода, родовата еднаквост и достоинството. Овој бран беше генерациски и вредносно ориентиран, со силно учество на младите и жените, што го направи особено опасен за режимот. Слоганите отворено го оспоруваа врховниот лидер и самиот концепт на Исламската Република, што претставуваше јасен показател за длабоката идеолошка ерозија. Секој од овие

протестни циклуси остави трајни последици. Зеленото движење ја затвори вратата за институционална реформа; протестите од 2017–2018 година ја разоткрија социјалната основа на кризата; бунтот од 2019 година ја нормализираше употребата на екстремна сила; а протестите од 2022 година го разбија стравот од симболичката моќ на режимот. Овие бранови создадоа континуиран притисок врз системот и го обликуваа контекстот во кој се појавуваат актуелните протести. Во поширока перспектива, еволуцијата на протестните циклуси укажува на јасен тренд: со секој следен бран, протестите стануваат пошироки, порадикални и сè помалку подготвени за компромис. Ова ја става Исламската Република во позиција каде репресијата повеќе не е доволна за обезбедување долгорочна стабилност, а отсуството на политички излез го зголемува ризикот од системска криза со непредвидливи последици.

Актуелните протести се разликуваат по нивниот системски карактер. Економската криза, влошена од меѓународни санкции, структурна корупција и неефикасно управување ја погоди целата социјална структура. Падот на националната валута, хроничната инфлација и високата невработеност повеќе не се перципираат како привремени нарушувања, туку како директна последица на моделот на владеење. Протестите отворено го доведуваат во прашање концептот на Исламската Република, што претставува квалитативна промена во однос на претходните протестни циклуси. Режимот реагира со методи усовершени низ децении: масовни апсења, демонстративна употреба на сила, контрола на медиумите и дигитална изолација. Репресијата не е „ад хок“ реакција, туку структурна карактеристика на иранската држава. Честата и масовна употреба на сила, иако краткорочно ефикасна, долгорочно ја поткопува легитимноста на системот и ја продлабочува поларизацијата меѓу државата и општеството.

Безбедносната доктрина на Исламската Република Иран: Концепт на преживување на режимот

Безбедносната доктрина на Иран е втемелена во револуционерното искуство и војната со Ирак. Таа ја третира безбедноста како идеолошка категорија, при што опстанокот на режимот е поважен од државниот суверенитет во класична смисла. Доктрината се темели на превентивна репресија, асиметрично одвраќање и идеолошка мобилизација.

Револуционерната гарда на Иран претставува централна оска на иранската безбедносна архитектура и функционира како паралелна држава со значително влијание врз војската, економијата и политиката. Во актуелната криза, таа е главен гарант за стабилноста на режимот, но истовремено и фактор што ја милитаризира политиката и го намалува просторот за компромис.

Иранската стратегија комбинира асиметрично одвраќање во регионот со хибридна контрола врз сопственото население. Прокси-војувањето, сајбер-операциите и информациски-

те кампањи се дел од надворешната стратегија, додека внатрешно се применуваат физичка, правна и психолошка репресија.

Од безбедносен аспект, протестите од 2025–2026 година претставуваат критичен праг. За првпат, режимот се соочува со истовремено економско исцрпување, генерациска промена, идеолошка ерозија и меѓународна изолација. Во такви услови, стратегијата на тотална контрола носи висок ризик од долгорочна нестабилност. Можни се три сценарија: контролирана репресивна стабилност, фрагментација на безбедносниот апарат или хибридна трансформација преку ограничени реформи. Секое од нив носи значајни безбедносни импликации за регионот.

Актуелните случувања во Иран претставуваат кулминација на повеќедецениска, структурна и системска криза, чии корени се наоѓаат во самиот модел на државност воспоставен после Исламската револуција од 1979 година. Политичкиот систем, изграден врз комбинација од револуционерна идеологија, силна безбедносна контрола и континуирана надворешна конфронтација, со текот на времето ја изгуби својата мобилизациска моќ. Денешен Иран е држава во која револуцијата е целосно институционализирана, претворена во механизам на власт, додека општеството влезе во јасна постреволуционерна фаза, со вредности, очекувања и идентитет кои сè помалку се совпаѓа со официјалниот идеолошки наратив.

Овој јаз меѓу државата и општеството повеќе не може да се објасни исклучиво преку економски тешкотии, меѓународни санкции или надворешен притисок. Напротив, станува збор за длабока криза на легитимитет, а револуцијата, која некогаш беше симбол на отпор и мобилизација, денес функционира како инструмент на контрола и ограничување, што дополнително ја продлабочува општествената фрустрација. Оттука, клучното прашање не е дали режимот може да преживее уште еден протестен бран, бидејќи досегашното искуство покажува дека безбедносниот апарат располага со доволно репресивен капацитет

за краткорочно стабилизирање на состојбите, туку дали постојниот безбедносно-доктринарен модел може да се адаптира на реалноста на општество што суштински ја отфрла револуционерната парадигма. Иранската доктрина за внатрешна безбедност и опстанок на режимот сè уште е заснована на логиката на перманентна закана, внатрешен непријател и идеолошка мобилизација, што беше функционално во револуционерниот и постреволуционерниот период, но станува сè помалку ефикасно во услови на генерациски и културен прекин.

Во таа смисла, растечката улога на безбедносните структури во политичкиот и општествениот живот не претставува знак на сила, туку индикатор за системска ранливост. Секој нов протестен циклус бара поголемо ниво на репресија, поширока безбедносна мобилизација и подлабока милитаризација на јавниот простор, со што се стеснува просторот за политички компромис и институционална адаптација. Наместо стабилизација, ваквиот пристап создава акумулирана нестабилност и ја зголемува веројатноста за идни, интензивни конфронтации.

Во поширок безбедносно-стратешки контекст, Иран претставува значаен пример за тоа како внатрешната безбедност, историското наследство и надворешната политика се нераскинливо поврзани. Дисхармонијата меѓу општествените реалности, безбедносната доктрина и надворешнополитичките амбиции создаваат долгорочна нестабилност, не само во Иран, туку и во поширокиот регион. Оттука, современ Иран се наоѓа на раскрсница меѓу адаптација и продлабочување на кризата. Без суштинска трансформација на односот меѓу државата, општеството и безбедносниот апарат, протестите ќе продолжат да се повторуваат како симптом на нерешената системска противречност. Во тој контекст, генерацискиот бунт не е минлив феномен, туку структурен израз на колапсот на легитимитетот на револуционерниот модел во постреволуционерно општество. ■

КАКОВ ВОЕН ОФИЦЕР НИ Е ПОТРЕБЕН

Пишува: д-р Златко Кузманов

Сведоци сме дека воените услови значително и брзо се менуваат. Одбранбените и воените организации се соочуваат со нови закани и предизвици, нови мисии, задачи и операции базирани на знаење. Денес интензивно се користат современите технологии и вештачката интелигенција, има трансформација од регрутни кон професионални армиски сили, но и обиди за повторно враќање кон регрутниот систем заради потребата армиските сили да извршуваат и хуманитарни, полициски и други работи и се работи во мултикултурно и сложено опкружување со повеќе актери (владини и невладини, национални и меѓународни организации, хуманитарни организации, развојни агенции и сл). Таквото комплексно опкружување предизвика последните десетина години голем број на министерства за одбрана, вооружени сили и воени академии да водат стручни и научни дискусии за тоа каков воен лидер им е потребен на армиите, односно какви општообразовни и военостручни знаења, способности и вештини треба да поседува идниот

млад офицер по завршувањето на базичното академско образование на воената академија.

Забележливи се напорите да се работи на трансформацијата на студиските програми, во согласност со потребата за интеграција на военото образование во цивилното општество, усогласено со националните и безбедносни интереси на државите и вклопено со мисиите, но и со улогата и задачите на нивните системи за одбрана и со армиите. Голем број министерства, армии и академии во повеќе држави се согласуваат дека новите глобални и асиметрични закани, масовното воведување на информатички и современи технологии, наметнаа потреба за поставување и изградба на воен систем за образование и обука кој ќе „произведува“ млади офицери кои ќе можат и понатаму да извршуваат конвенционални воени операции, но во исто време и неконвенционални воени операции со голем интензитет и широк спектар на „невоени задачи“, независно дали се работи за потребите на националната безбедност или при учество во меѓународни операции и во услови на

мултинационално опкружување.

Барањата со кои се соочуваме се каков доминантен профил на офицер ни е потребен: офицер-борец/командир или офицер-командир, но и менаџер/технички офицер/дипломат, бидејќи армиите не се како во минатото, изолирани и строго затворени системи, туку сè повеќе попримаат карактеристики од цивилното општество. Дилемата што се појавува во рамките на системот за воено образование и обука во однос на тоа како да се постигне рамнотежа помеѓу академското и специјализираното воено стручно образование, како и помеѓу застапеноста на содржините од доменот на општествените и техничките науки не е нова. Меѓутоа, во информатичката ера во која живееме, иницијалната фаза на образование со која се врши подготовка на специјалисти за извршување на нивните должности, многу брзо застарува поради брзината на технолошкиот развој. Ова наведува на потребата, покрај развивањето на специфични вештини кај воените лидери, да се изградат способности за апстрактно размислување и дејствување

во сложени и критични ситуации. Тоа може да се постигне со високо ниво на академско образование и систем на континуирано учење во текот на целата кариера. Акцентот на промените во рамките на содржините на военото образование се однесува на транзицијата од специјализирано кон лидерско образование.

Основното/темелното образование на идните офицери се одвива врз основа на два основни модели:

1. Образование на воените академии, во комбинација со практична обука во единиците.

2. Образование во цивилните универзитети/факултети, во комбинација со дополнителни воени курсеви и практична воена обука.

Првиот пристап за образование на идните офицери, експлицитно го нагласува военото образование и обука, додека курсевите на цивилните универзитети се секундарни. Вториот пристап се обидува да ја донесе воената обука поблиску до националните образовни програми. Потребата за што пошироки академски знаења на идните воени лидери-офицери и процесите за интеграција на воено образование во системот на цивилното високо образование, влијаат програмите и наставните содржини на воените академии да бидат слични со студиските програми на цивилните факултети и универзитети. Меѓутоа, некои се противници на военото образование на цивилните универзитети. Тие, пред сè, се од редот на воените експерти и професионалци, кои како аргумент го истакнуваат следното:

-воените образовни институции, пред сè, ги обучуваат нивните студенти да извршуваат специфични задачи кои се карактеристични за улогата на воните командири;

-само во воено опкружување е можно да се развиваат професионални способности на воените офицери;

-целите и програмите за воено образование и обука се многу поразлични од оние кои се користат на цивилните факултети;

-воените образовни институции ги учат своите студенти да бидат целосно посветени на барањата на воената професија, што значи потчинување на сите други елементи за постигнување на главната цел.

Денес, новата улога на офицерот „менаџер“ (но сепак и војник, дипломат и истражувач), пред системот за воено образование поставува неколку клучни предизвици:

-Како да се зголемат аналитичките вештини на офицерите за да бидат способни да ја разберат сета сложеност на стратегиското опкружување?

-Како да бидат обучувани за да можат успешно да се справат со широк спектар на операции на национално, регионално и меѓународно рамниште?

-Тие ќе мора да научат да работат во нови услови кои опфаќаат различни расни, родови, верски и културни животни средини.

Содржините што треба да го изградат лидерството во рамките на воената професија се базираат врз постигнување на конкретни резултати, преку интередисциплинарни и општообразовни содржини. Специфичните цели што треба да се постигнат можат да бидат различни, меѓутоа општата цел што треба да се постигне е поврзана со зачувување на

фундаментите на воената професија која, сепак, останува непроменета и покрај промените во современото општество и модерниот начин на војување.

Крајната цел на системот на воено образование и обука е креирање на воен лидер кој поставената мисија ја извршува професионално, прецизно, потполно и без приговор. За да се постигне оваа цел, воениот лидер треба да ја развива својата креативност, флексибилност, критичко размислување, собирање информации и организација на работата, размена на информации, мултикултурна свест, издржливост, подготвеност да се прифатат обврските и способноста за работа со луѓе.

Можеме да заклучиме, дека военообразовните институции, како носители на процесот, имаат суштинска одговорност како ќе се оствари целта, да се создаваат млади воени лидери кои ќе бидат уште подобро подготвени да се справат со широк спектар на прашања кои го дефинираат безбедносното опкружување во 21 век. ■

АКТУЕЛНИ НАСТАНИ ВО НАТО (6) ОДВРАЌАЊЕ И ОДБРАНА НА АЛИЈАНСАТА

(Заедничка безбедност преку соработка и дијалог)

Пишува: полковник Драган Павловски

Партнерствата во НАТО се од суштинско значење за начинот на којшто функционира Алијансата. Тие играат важна улога во поддршката на трите основни задачи на НАТО и неговиот пристап од 360 степени кон безбедноста. Во еден посложен и непредвидлив стратешки поглед, уште поважно е сојузот и неговите партнери да работат заедно, со цел да се справат со заедничките безбедносни предизвици, да го заштитат „глобалното заедничко добро“ и да ја зголемат отпорноста. НАТО има активни партнерства со 35 земји низ целиот свет, како и со неколку меѓународни организации. Партнерите се вклучени во голем број основни активности, од споделување експертиза до градење капацитети, развој на интероперабилност, со придонес кон спречување и управување со кризи. Тие учествуваат во мултинационални вежби предводени од НАТО, ги поддржуваат мисиите, а финансиски или преку национални капацитети нудат поддршка во центрите за партнерска обука и образование на НАТО.

НАТО, Финска и Шведска во текот на изминатата деценија сè повеќе соработуваа, посебно во услови на влошување на меѓународната безбедносна среди-

на. Во вакви услови, војната во Украина го промени јавното и политичкото мислење во Финска и во Шведска, во одлучна одлука за приклучување кон Алијансата. Двете нации се со високо способни вооружени сили и отпорни општества. Географски, тие ја зајакнуваат стратешката позиција на НАТО во регионот на Балтичкото Море и на далечниот Север. Од 2023 година како „поканети“ присуствуваа на состаноците на НАТО, сè до потпишувањето и ратификацијата на Протоколот за пристапување. Статусот на „поканет“ го олеснуваше интегрирањето во активностите на НАТО, дозволувајќи да се запознаат со нови области на креирање политики и соработка, со добивање исти информации како и сојузниците, но без улога во донесувањето одлуки. Во 2023 година, Турција, Финска и Шведска ја продолжија својата национална соработка врз основа на Трилатералниот меморандум што го склучија на самитот во Мадрид во јуни 2022 година, за да се справат со легитимните безбедносни ризици што ги покренала Турција. Тој меморандум воспостави постојан заеднички механизам помеѓу страните за да се олесни соработката и имплементацијата. Финска пристапи кон Северноатлантскиот договор на

4 април 2023 година, после 74 години од потпишувањето на Северноатлантскиот договор од страна на 12-те сојузници-основачи на НАТО, притоа станувајќи 31. сојузник на НАТО. Во март 2024 година, кога беше објавен Годишниот извештај за 2023 година, процесот на пристапување беше завршен, со што и Шведска стана полноправен сојузник на НАТО.

Стратешкиот концепт на НАТО наведува дека Индо-пацифичкиот регион е важен за НАТО, бидејќи случувањата во Индо-пацифичкиот регион можат директно да влијаат на евроатлантската безбедност. Во 2023 година, лидерите на четирите партнери на НАТО во Индо-пацифичкиот регион – Австралија, Јапонија, Нов Зеланд и Република Кореја, учествуваа на Самитот на НАТО во Вилнус, придружувајќи им се на сојузниците на сесија со раководството на Европската Унија. Дискусијата се осврна на широк спектар на заеднички безбедносни предизвици, вклучувајќи ги и глобалните импликации од континуираната агресивна војна, а фокусирајќи се на отпорноста, стратешките перспективи за регионалната безбедност, меѓународниот поредок базиран на правила, хибридниите предизвици и борбата против дезинфор-

мациите. Паралелно, НАТО продолжи да соработува со секој од партнерите во Индо-пацификот на билатерална основа. Во 2023 година, Австралија, Јапонија и Република Кореја се согласиле за нивната индивидуално приспособена Програма за партнерство со НАТО, презентирајќи амбициозна програма на активности за следните четири години. Соработката помеѓу НАТО и Европската Унија стана порелевантна од кога било во врска со случувањата на источната граница на Алијансата. Двете организации демонстрираа заедничка решителност и постигнаа невидени нивоа на соработка. Во таа насока, генералниот секретар на НАТО, претседателот на Европскиот совет и претседателката на Европската комисија, потпишаа Трета заедничка декларација за соработка помеѓу НАТО и Европската Унија. Во Декларацијата, тројцата лидери решија да се справат со растечката геостратежиска конкуренција, отпорноста, заштитата на критичната инфраструктура, новите и револуционерни технологии, вселената, безбедносните импликации од климатските промени, како и со манипулацијата и мешањето на странски информации. НАТО и Европската Унија продолжија со практиката на паралелни и координирани вежби, при што соодветните штабови беа вклучени во подготовките и спроведувањето на вежбите. Дијалогот меѓу воените штабови на двете организации, исто така беше зајакнат, вклучително и преку реципрочно учество на нивните високи воени претставници на соодветните состаноци на началници на генералштабовите.

НАТО и Обединетите нации продолжија да ја зајакнуваат својата долгогодишна соработка. Широкиот политички дијалог продолжи, вклучително и со интеракцијата помеѓу генералниот секретар на НАТО и генералниот секретар на Обединетите нации. НАТО и Обединетите нации одржаа сеопфатни разговори на експертско ниво за продлабочување на дијалогот во постојните и новите области на соработка, како што се климатските промени и безбедноста, справувањето со дезинформациите и борбата против тероризмот. НАТО продолжува да ги поддржува мировните операции на Обе-

динетите нации, вклучително и преку својот повеќегодишен пакет за обука кој служи за зајакнување на капацитетот на Обединетите нации за организирање и одржување мировни операции. Пакетот за обука е прв од ваков вид за меѓународна организација-партнер на НАТО и обезбедува експертиза во клучните области за подобрување на заштитата на мировниците, вклучително и борба против импровизирани експлозивни направи, медицинска грижа и процеси за евалуација на воените перформанси.

Во сегашната безбедносна средина, ОБСЕ останува важен партнер за НАТО, а сите сојузници се земји учеснички во Организацијата. Редовниот политички дијалог на високо ниво и практичната соработка продолжија во области од заеднички интерес (вклучувајќи ги Западен Балкан, Украина, Јужен Кавказ и Централна Азија), како и прашања за борбата против тероризмот, за климатските промени и безбедноста, за трговијата со луѓе и за Агендата за

жени, мир и безбедност. Канцеларијата за врски на НАТО во Виена, основана во 2018 година, продолжува да поддржува редовна размена на информации помеѓу двете организации.

Африканската унија е клучен соговорник за НАТО во јужното соседство на Алијансата, особено кога станува збор за справување со заедничките безбедносни закани и предизвици. Партнерството помеѓу двете организации се темели на заеднички вредности и интереси. Оваа соработка опфаќа широк спектар на активности, вклучувајќи оперативна поддршка, образование и обука, како и структурна помош за Африканската унија и за африканските резервни сили. Високиот воен офицер за врска на НАТО во Адис Абеба останува централен координативен орган и центар за сите воени активности на НАТО во кои е вклучена Африканската унија. Поддршката на НАТО на африканските резервни сили, на образованието, на обуката и на вежбите продолжува и понатаму. ■

Подофицерско лидерство надвор од чинот: Како навистина се гради влијание

Пишува: главен наредник Горан Кирковиќ

Во нашата армија лидерството е дефинирано според униформата, ознаките и формалниот авторитет напишан во прописите. Сепак, вистинското влијание произлегува и од личниот пример, карактерот и професионализмот, квалитети што ги разликуваат најдобрите, првите подофицери и главните подофицери. Овие подофицери се следат не затоа што нивната позиција го бара тоа, туку затоа што нивните војници и офицери им веруваат.

Како што мудро напишал Ралф Валдо Емерсон: „Она што го правите зборува толку гласно што не можам да чујам што зборувате.“ (Собрани дела, писма и општествени цели,

Бостон, 1875). Воената служба ова секојдневно го докажува. Постапките на еден лидер секогаш зборуваат погласно од неговите наредби.

Моделот што тука го истакнуваме ги содржи осумте столбови на лидерството: постапки, став, однесување, мотивација, емпатија, пример, интегритет и, на крајот, почит кон тимот. Ова не се само организациски вредности; тие се основа на подофицерскиот кор.

**Моќта на присуството:
Постапки, став и
однесување на
подофицерите**

Воената средина е средина каде што

сè се набљудува. Првиот или главниот подофицер може да дава наредби, но нивната вистинска „моќ“ доаѓа од она што единицата го гледа во нивното секојдневно присуство – како зборуваат, како реагираат под притисок и како се однесуваат кон секој член на единицата.

Постапките градат кредибилитет и затоа кога првиот подофицер цврсто стои зад стандардите, го почитува распоредот, води со личен пример и ја одржува дисциплината без компромис, а војниците разбираат дека очекувањата не се едноставно напишани туку се реални. Ставот што се зазема влијае на целата единица, па, според тоа, главен подофицер кој зрачи со смиреност и

самодоверба во стресни ситуации, го обликува моралот и атмосферата на целиот баталјон или бригада. Нивниот став станува емоционален барометар на единицата.

Однесувањето открива приоритети, затоа начинот на кој подофицерот комуницира со војниците, решава конфликти, се справува со дисциплина или препознава извонредност и ја демонстрира вистинската култура на единицата, кога тоа однесување е конзистентно и се базира на почитување и професионализам, довербата станува природен резултат.

Овие три елементи го формираат првиот и најсилниот впечаток што го остава подофицерот - видлив, незаборавен и несомнено влијателен.

Човечкиот елемент: Побуда, емпатија и пример на подофицерот

Армиите не се водат само од регулативи, тие се водени од луѓе. И, токму човечките квалитети ги разликуваат најдобрите подофицери.

Побудата е внатрешната сила што го поттикнува првиот подофицер или кој било друг подофицер да се подобри, да ги усоврши своите вештини и да бара извонредност од себе пред да ја бара од другите. Кога подофицерот покажува цел, енергија и дисциплина, тогаш целата единица го следи овој пример.

Емпатијата создава врска, затоа подофицерот кој ги разбира своите војници, нивните предизвици, ограничувања, мотивации и семејни состојби, гради лојалност што не може да се наметне. Емпатијата ја зајакнува кохезијата за време на обуката, операциите и во реалниот живот.

Примерот останува најмоќната алатка за лидерство во арсеналот на подофицерот. Кога главниот подофицер покажува интегритет, кога првиот подофицер работи неуморно, кога секој подофицер отелотворува дисциплина и одговорност, единицата природно се усогласува со тој стандард. Забележливо, вистината на Емерсон, искажана претходно, станува неоспорна: Во

Армијата, примерот не е симболичен – тој ја обликува културата на дисциплина, доверба и професионална гордост.

Интегритет и почит

Војничкиот чин не значи многу, но затоа довербата значи сè, а интегритетот станува одлучувачка особина. Подофицерот со интегритет ги применува до истите стандарди што ги очекува и од другите. Тие признаваат грешки, донесуваат фер одлуки, зборуваат со искреност и го бранат својот тим и својата институција – секогаш и секаде.

„Почитта кон и од тимот“ никогаш не се командува – таа се заработува. Се појавува кога војниците знаат дека нивниот прв подофицер ќе застане со нив. Почитта расте кога офицерите знаат дека нивниот главен по-

дофицер ќе им ја каже вистината и се зајакнува кога секој член на единицата гледа лидер кој ги живее вредностите што ги промовира. Тука е местото каде што почитувањето се трансформира во „посветеност“, а авторитетот се трансформира во „лидерство“.

Лидерството е присуство, а не позиција, затоа овој модел со осум столбови совршено се вклопува со вредностите на подофицерскиот кор на македонската армија:

„Чинот не ве прави лидер, туку вашиот карактер, вашата доследност и вашата служба кон државата, Армијата, единицата и тимот“. Првите и главни подофицери се чувари на овие вредности. Нивното најголемо достигнување не се носи на рамениците или на градите – тоа се живее секој ден. ■

АРКТИЧКАТА ГЕОПОЛИТИКА: КЛИМАТСКИ, ЕКОНОМСКИ И БЕЗБЕДНОСНИ ИМПЛИКАЦИИ

Арктичкиот регион, со своите географски, климатски и ресурсни карактеристики, станува централно поле на меѓународна конкуренција и стратешки интереси. Забрзаното топење на мразот, отворањето на нови поморски рути, растот на военото присуство и непостојните меѓународни механизми за управување ги издигаат арктичките прашања од периферијата кон центарот на глобалната безбедносна архитектура. Овој текст ги интегрира емпириски податоци и аналитички пристапи од актуелната стручна литература за да овозможи целосен преглед на геополитичките, економските и климатските аспекти кои ќе влијаат на развојот на одбранбените политики во 21 век.

Значење и динамика на Арктичкиот регион

Арктичкиот појас, дефиниран географски со Арктичкиот круг (66°34' N), е регион со екстремни климатски услови и историски низок степен на човечка активност, но денес на геополитичката сцена е доминантен фактор во меѓународните односи поради климатските промени и нивните ефекти врз поморските рути, природните ресурси и националната без-

бедност. Забрзаното топење на морскиот мраз – со губење од приближно 12,2% од вечниот мраз на секои десет години – ја зголемува пристапноста за комерцијални и воени активности во регионот.

Топењето на мразот не е само еколошки феномен. Тоа има директни последици врз глобалните поморски патеки: северозападниот пат (канадскиот арктички пат низ Архипелагот) и североисточниот (рускиот северен морски пат) стануваат навигациски атрактивни, бидејќи периодите на проодност се продолжуваат со намалувањето на ледената покривка.

Климатските промени како стратешки двигател

Климатските промени во Арктикот се меѓу најинтензивните на глобално ниво, со температура што расте значително побрзо од глобалниот просек. Секој тренд на негативна алbedo-повратна врска каде намалувањето на мразот доведува до поголемо апсорбирање на сончева енергија го забрзува процесот на топење. Екстремните температурни аномалии, како што беа забележани во 2025 година на Северниот Пол, каде температурите достигнаа значително над просекот, дополнително ја илустрираат брзата трансформација на регио-

налната клима.

Геополитичка конкуренција и нови стратешки интереси

Со климатските промени како катализатор, Арктикот се трансформира од регион на релативна меѓународна средина во арена на стратешка конкуренција. Главните арктички држави (Канада, Данска, Гренланд, САД, Норвешка, Русија, Шведска и Финска), го користат Арктичкиот совет како форум за соработка, но неговата улога е ограничена, особено во доменот на безбедноста и односите со Русија се обременети од конфликтот во Украина.

Одбранбените структури и стратегии на НАТО бележат сè поголем интерес за Арктикот, особено со пристапувањето на Финска и Шведска, со што се зголемува капацитетот во регионот и кај Алијансата. Сепак, сè уште не постои унифицирана арктичка стратегија на Алијансата, што го отвора прашањето за колективни механизми на одговор на сегашните и идните закани.

Економски можности и конфликти

Арктикот поседува значајни, но технички и економски тешко достапни резерви на хидрокарбони, минерали и други критични ресурси. Овие ресурси ја зго-

Пишува: Александар Петровски

лемуваат економската важност на Регионот, но истовремено создаваат потенцијал за територијални спорови и конкурентна експлоатација.

За поморскиот транспорт, порастот на активноста на пловидбата во северниот и североисточниот пат носи очекувања за значителни намалувања во транзитните времиња и трошоци помеѓу Европа, Азија и Северна Америка, што може да има долгорочно влијание врз глобалните снабдувачки ланци.

Воена димензија: Бази, флоти и инфраструктура

Воените аспекти на арктичката геополитика се тесно поврзани со националните стратегии за одбрана и со развојот на поморските и воздушните сили. Русија, на пример, инвестира во обновување на поранешните и во изградба на нови воени позиции, додавајќи модерни подморници и ледокршачи со нуклеарен погон, што им овозможува континуирана проекција на моќ во услови на екстреман арктички мраз. Другите сили, како САД (има своја база), Канада и земјите на НАТО, исто така ја зголемуваат својата присутност, иако честопати се фокусираат на заеднички маневри и поморски способности за поддршка на хуманитарни, истражувачки и одбранбени задачи.

Правни и институционални рамки

Меѓународното право, пред сè Конвенцијата на ООН за морското право (UNCLOS), обезбедува основни принципи за разграничување, пристап и истражување на природни ресурси, но не нуди специјализиран, унифициран режим за Арктикот. Ова создава легален вакуум кој се користи заради конкурентни интерпретации од арктичките држави. Покрај тоа, Илулисатската декларација (2008) била иницирана за да се адресира правниот вакуум, но нејзината ефикасност во контекст на геополитичките текови е релативно ограничена.

Заклучок

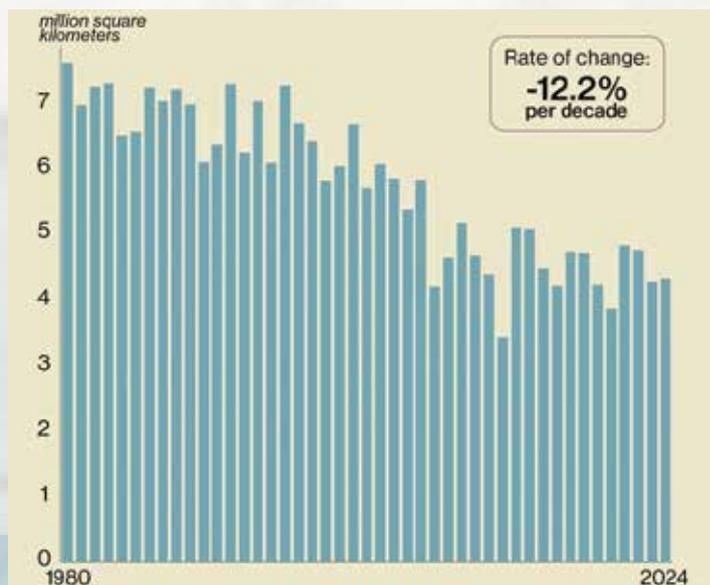
Арктикот денес е регион каде што климатските промени, економските интереси и безбедносните стратешки капацитети се меѓусебно поврзани и меѓусебно условени. Ова бара систематски и мултидисциплинарен пристап во формирањето на одбранбени и безбедносни политики, со силен акцент на меѓународното право, регионалната соработка, како и адаптација на климата како критична социо-стратешка промена.

Клучни поими за одбранбените аналитичари кои треба да се анализираат се:

- трансформацијата на Арктикот од географски маргинален кон геополитички активен регион е директен резултат на климатските промени и технолошкиот развој;
- безбедносните стратегии на регионалните и глобалните сили мора да интегрираат клима и безбедносни анализи;
- меѓународните институции, како Арктичкиот совет, не можат сами да ги регулираат воените аспекти без дополнителни билатерални или мултилатерални механизми. ■

Слика 1. Арктичките земји и главните пловни патишта

Слика 2. Климатските промени и нивното влијание врз топењето на мразот од 1980 до 2024 година

Слика 3. Распоред на воени сили на Арктикот

ВОЕНАТА ЕТИКА ВО СОВРЕМЕНОТО ВОЈУВАЊЕ (4)

Пишува: Виктор Крстевски

Концепт на непријателот

Концептот на непријателот подразбира психолошко, пропагандно влијание врз перцепцијата на војниците преку генерирање на ментална слика за непријателот, заснована на стереотипи и предрасуди каде непријателските војници се прикажани како брутални, сурови злосторници кои мора да бидат уништени. Концептот на непријателот опфаќа два вида на непријателства: непријателства поради несогласување и непријателства од омраза. Непријателствата поради несогласување настануваат помеѓу две држави кои имаат меѓусебни сличности, делат слична историја, култура, државно уредување и слично, додека непријателските војници се доживуваат слично насебе, а конфликтот најчесто е поради судир на интере-

си. Непријателствата од омраза настануваат најчесто помеѓу различни народи каде едниот народ се смета за супериорен во однос на другиот, непријателските војници се доживуваат како варвари или како пониска примитивна раса, постојат големи разлики во историјата, културата и религијата, од каде и најчесто потекнува личната увереност на правото на владеење. Дobar пример за ова во кој детално може да се согледа концептот на непријателот е Втората светска војна и односите помеѓу завојуваниите страни, каде што Германците, како доминантна агресорска сила, имале крајно различен однос кон цивилите и воените заробеници од Франција и останатите западни држави од една страна, во однос на Советите од друга страна. Германија се граничи со Франција и

во минатото овие народи имале многу сличности: иста религија – католичка, ист оштествен развој (двете држави биле под Римското Царство, монархија, буржоазија, капитализам), нивните јазици имаат заедничко потекло, сличен културен и индустриски развој, така што Германците, на пример, ги сметале Французите за непријатели, но тоа непријателство се засновало на политичко несложување. За разлика од Франција, односот на германските војници спрема советските цивили и воени заробеници е крајно суров, проследен со злосторничко однесување со многу непотребни убиства, стрелања, силувања, мачења, крајби, палења итн. Логорите за истребување во најголем број се наоѓале на Истокот, воените заробеници кои не биле веднаш убивани биле принудувани на невидено теш-

ка работа, изложени на најразлични понижувања, без почитување на основните права и услови за живот, така што од 5 милиони руски заробеници, 3,5 милиони не го преживеале заробеништвото од германската армија. Сличен однос е забележан и кај американските војници кои, за разлика кон јапонските војници, спрема германските војници се однесувале со голема хуманост и коректност поради одредени сличности на народите (20 американски претседатели до 1939 година имале германско потекло по линија на еден од родителите, неколку генерали во американската војска исто така биле со германско потекло: Двајт Д. Ајзенхауер, Карл Спаац, Џорџ С. Патон и други, додека според „U.S. Census Bureau, 1930 Census. Ancestry and Mother Tongue Tables“, во Америка до 1930 година живееле околу 8,5 до 9 милиони Германци).

Морална суровост

Моралната суровост (етичка суровост) претставува фанатично доживување на моралната должност, засновано на индивидуалните или колективните уверувања, каде што вистинската опасност во секоја војна не доаѓа од моралните скептици туку од моралните фанатици, според кои целосното уништување на непријателот станува морална должност. Секоја од завојуваните страни си има свои морални причини за водење војна, независно од видот на војната и меѓународните ограничувања, затоа што секогаш војната подразбира борба за опстанок, борба во која секоја од завојуваните страни тежнее да биде

победник, бидејќи она што за една држава изгледа како експанзија, за другата тоа е најчесто спасување на татковината (пример: Руско-украинската војна, Изрелеско-палестинскиот вооружен конфликт во појасот Газа итн.). Руско-украинската војна претставува конвенционална војна помеѓу две меѓународно признати држави, потписнички на меѓународно-хуманитарното право (1954 год. во рамките на СССР, континуитетот како потписнички го потврдуваат 1992 год.). И двете држави имаат конвенционални армии кои водат класично-симетрична, модерна војна во која чувството за морална должност за убивање на непријателот до целосно уништување е на највисоко ниво.

Во состојба на војна, секоја од завојуваните страни има законска обврска и морална должност за војување, а со тоа и легитимно право на употреба на воена сила, а тоа значи и легитимно право на убивање (постои разлика помеѓу убивање и убиство) на непријателот означен како воена цел (пресметаните прифатливи загуби на цивили се именуваат како колетерална штета доколку не постои намерна егзекуција). Токму поради ваквото легитимно право на убивање, моралната суровост резултира со примена на воена сила како морална должност да се уништи сè што е непријателско, каде што според принципот на пропорционалноста, ослободеното зло од примена на воената сила не треба да е поголемо од веќе постоечкото, меѓутоа во реална војна една сила може да се победи само со примена на поголема

воена сила, што води кон постојано зголемување на примената на воена та моќ, а со тоа и до зголемување на нејзиниот уништувачки ефект. Моралната суровост може да се согледа низа тезата на Карл Шмит, според која секоја војна, вклучувајќи ја и праведната војна, се стреми да премине во целосна војна во која ограничениот непријател се претвора во апсолутен натрапник, а моралниот триумф што го доживуваат „праведните борци“ може да доведе до ентузијастичко прифаќање на војната и нејзино неограничено извршување. Времето на фер и чесни „витешки“ војни најверојатно заврши со борбата помеѓу Ахил и Хектор кои војувале во името на војските кои ги претставувале. Каин го убил Авел на перфиден начин, меѓутоа со голем резpekt кон жртвата, не скврнавeјќи го телото на убиениот, не одмаздувајќи му се на неговото семејство, покајувајќи се и повлекувајќи се во пустината (ненаселена земја). Во 21 век војникот станува современа машина за убивање, трениран да управува со голема огнена моќ, чиешто деструктивно дејство може да се согледа во разурнувањата и уништувањата од невидени размери во светот. Старешините, преку процесите на обука ги обучуваат војниците да ги совладаат техниките на војувањето до ниво на вештина, меѓутоа потребно е преку процесите на воспитување, од секој војник да изградат морална личност со етичко однесување, кои ќе бидат достоинствени репрезенти на армиите коишто ги претставуваат, а војничката чест да биде норматив за кој вреди да се живее, да се бори и да се жртвува. ■

ЖЕНИТЕ ВО АРМИЈАТА – СИМБОЛ НА ХРАБРОСТ, ОДГОВОРНОСТ И ЕДНАКВОСТ

Од формирањето на Армијата на Република Македонија во 1992 година, жените постепено го заземаат своето место како рамноправен дел од вооружените сили. Првично тие биле повеќе застапени во медицинските и административните служби, но со текот на времето почнале да се вклучуваат и во борбени и командни позиции. Жените во Армијата учествувале во бројни меѓународни мисии како ИСАФ во Авганистан, КФОР во Косово и во мировни мисии под покровителство на Обединетите нации, каде достоинствено ја претставувале државата. Историски гледано, нивното учество означува важен чекор кон професионализација и модернизација на Армијата. Денес жените се офицери, команданти на единици и активни носители на одговорни функции, што претставува доказ за напредок во родовата еднаквост во безбедносниот сектор.

Напредокот на родовата еднаквост во безбедносниот сектор претставува важен показател за развојот на едно демократско и современо општество. Со зголеменото вклучување на жените во Армијата, полицијата и другите безбедносни институции, се унапредува принципот на еднакви можности и се рушат традиционалните стереотипи. Жените денес не се присутни само на помошни позиции, туку и на раководни, командни и оперативни функции. Ова придонесува за поголема професионалност, разновидност на идеи и подобро донесување на одлуки. Родовата еднаквост во безбедносниот сектор значи посилни институции, поголема доверба од граѓаните и поефикасна заштита на државата и општеството. Дополнително, напредокот на родовата еднаквост во безбедносниот сектор се гледа и преку воведување на политики и стратегии кои овозможуваат еднаков пристап до об-

разование, обука и напредување во кариерата. Сè повеќе жени добиваат можност да се школуваат во воени и безбедносни академии и да учествуваат во специјализирани обуки, со што се зголемува нивната стручност и подготвеност за одговорни позиции.

Исто така, институциите сè повеќе препознаваат дека разновидноста во тимовите носи подобри резултати. Присуството на жените придонесува за поурамнотезен пристап во решавањето на безбедносните предизвици, поголема чувствителност кон човековите права и подобра комуникација со заедницата. Родовата еднаквост на значи само зголемен број на жени во безбедносните структури, туку и создавање средина во која тие се почитувани, поддржани и еднакво вреднувани. Овој процес претставува темел за пофер, поефикасен и посовремен безбедносен сектор.

Статистичките податоци за вклученоста на жените во нашата армија покажуваат дека околу 12,12% од активниот персонал на Армијата се жени (заклучно 31.01.2026). Од овие женски припадници, приближно 22,76% се офицери, 11,70% се подофицери и околу 7,47% се професионални војници. Во учебната 2025/2026 година запишани се 7 питомки или 29% питомки. На Воената академија исто така се запишани и 5 (пет) студенти на студиската програма Управување со кризи и заштита и спасување. Од нив 1 е жена. Процент за раководна структура во МО – 49% жени, процент на раководна структура во Армија – 14,61% жени, процент на жени во мировни мисии (состојба 31.12.2025 година) – 3,62%

Изминативе години постои тренд на пораст на бројот на жени во Армијата, односно таа бројка сè повеќе се зголемува. На пример, уште во 2021 година жените сочинувале околу 9% од персоналот, а таа бројка постепено расте. Овие податоци покажуваат дека, иако жените сè уште се помалку застапени во воените сили во споредба со мажите, нивното учество постојано расте, особено во офицерските и стручните позиции. Ова укажува дека политиката на родова еднаквост дава резултати и дека Армијата се отвора кон поголема инклузивност. Посебно значајно е тоа што жените сè повеќе се застапени во офицерскиот кадар, што значи дека не се само присутни како извршители, туку и како носители на одлуки и лидери.

Улогата на жените во Армијата е од огромно значење за нејзината ефикасност, модернизација и хуманост. Тие рамноправно учествуваат во сите сегменти – од командни и стручни позиции до мировни мисии и теренски операции. Жените-војници покажуваат дисциплина, професионалност и храброст, рушејќи ги стереотипите дека војувањето е исклучиво машка професија. Нивното присуство придонесува за подобра комуникација, тимска работа и посензитивен пристап кон цивилното население, особено во хуманитарните и мировни мисии. Со својата посветеност и знаење, жените ја зајакнуваат одбранбената моќ на државата и испраќаат порака за еднаквост,

правда и напредок во општеството. Учеството на жените во Армијата претставува силен пример за родова еднаквост и инспирација за младите генерации. Тие докажуваат дека со знаење, упорност и самодоверба можат успешно да одговорат на сите предизвици на воената професија. Жените придонесуваат и во планирањето, логистиката, во медицинска поддршка и обука, со што се заокружува целокупното функционирање на Армијата. Нивната улога не е само борбена, туку и едукативна и хуманитарна, што ја прави Армијата поотворена, поодговорна и поблиска до граѓаните. Жените во Македонската армија имаат значајна и сè поистакната улога во зајакнувањето на безбедноста на државата. Тие рамноправно учествуваат во сите структури на Армијата, извршувајќи одговорни задачи како војници, подофицери, офицери и стручни лица. Со својата професионалност, дисциплина и посветеност, жените покажуваат дека воената професија

не познава родови ограничувања. Нивното присуство придонесува за поголема ефикасност, подобра организација и хуман пристап, особено во мировните мисии и при соработката со цивилното население. Жените во Македонската Армија се симбол на храброст, еднаквост и напредок и претставуваат силен пример за младите генерации. Со носењето на униформата, жените ја докажуваат својата сила, дисциплина, професионалност и рамноправност со своите машки колеги. Жените во војничка униформа се симбол на храброст, одговорност и еднаквост. Тие се доказ дека љубовта кон татковината и подготвеноста за нејзина одбрана не зависат од полот, туку од карактерот и посветеноста. Нивното присуство во Армијата придонесува за рушење на стереотипите и за создавање на посовремено и пофер општество. Тие се пример дека секоја личност, без разлика на полот, може да биде чувар на мирот, безбедноста и достоинството на државата. ■

„JF-17 THUNDER“

Едномоторен лесен повеќенаменски борбен авион

**Максимална
НОСИВОСТ:
3600кг**

Максимална тежина
при полетување: 12,474 кг

Пакистанско-кинески „народен“ борбен авион што го менува односот на сили

Во време кога воздушните сили ширум светот трагаат по модерни и прифатливи борбени авиони, „JF-17 Thunder Block 3“ се истакнува како еден од најзначајните проекти што произлегуваат од соработката помеѓу Пакистан и Кина. Овој борбен авион, развиен од „China Aerospace Corporation“ (CAC) и „Pakistan Aeronautical Complex“ (PAC), е најновата и најнапредна варијанта од семејството „JF-17“, која веќе го привлекува вниманието на многу воздухопловни сили низ светот.

Новиот стандард за средни борбени сили

„JF-17 Thunder Block 3“ претставува голем пресврт за Пакистанските воздухопловни сили (Pakistan Air Force – PAF). За разлика од претходните верзии („Block 1“ и „Block 2“), новата „Block 3“ верзија има унапреден активен фазен AESA радар, кој значително ја подобрува способноста за откривање и следење на цели и подобрени авионички системи, вклучувајќи систем за електронско војување и модерни комуникациски врски. Авионот, исто така, овозможува поддршка за здружено нишање и напад, што му овозможува да извршува сложени задачи во динамични борбени услови. Овие подобрувања го трансформираат „JF-17 Block 3“ од едноставен тактички борец во сериозно средство за воздушна надмоќ и како резервна опција за помали и средни армии.

Баланс на перформанси и цена

Една од најголемите предности на „JF-17“ е неговата цена наспрема перформансите. Додека многу западни или азиски борбени авиони од четврта генерација со слични способности се значително поскапи за набавка и одржување, „Block 3“ нуди конкурентни технички капацитети по попристапна цена. Ова го прави атрактивен за земјите што сакаат модерна воздушна платформа, но има-

ат ограничен буџет. Експертите оценуваат дека „JF-17“ им овозможува на помалите воздухопловни сили да останат оперативно-релевантни во региони каде што доминираат поскапи и технолошки понапредни авиони.

Меѓународен интерес и извозни перспективи

Официјални лица од Пакистан неодамна изјавија дека за „JF-17 Block 3“ покажале интерес неколку држави од Азија, Африка и Латинска Америка. Ова ја потенцира улогата на авионот не само како национален, туку и како регионален производ што може да ја отвори вратата за извоз на авијација со висок технолошки потенцијал. Иако податоците за точниот број на авионите продадени во странство не се официјално објавени, аналитичарите сметаат дека успешните преговори би можеле да го постават „JF-17 Block 3“ меѓу најуспешните современи борбени авиони од соработнички производни програми.

Предизвици и критики

Сепак, критичарите предупредуваат дека, иако „Block 3“ го зголемува техничкиот капацитет, тој сè уште

не може целосно да се спореди со најновите западни или руски авиони од петтата генерација кога станува збор за стелт-можности, мрежно-центрична борба или супериорни сензорски пакети.

Дополнително, улогата на Кина во развојот на авионот понекогаш ги засега западните набавки и регрутирања, затоа што одредени земји се двоумат дали нивните политички сојузи би можеле да бидат компромитирани со купување опрема развиена во рамките на кинеско-пакистанската соработка.

„JF-17 Thunder Block 3“ е важна пресвртница за пакистанското воздухопловство и значаен пример за регионална воена соработка, која покажува дека модерните борбени авиони можат да се развиваат и надвор од традиционалните западни или источни центри на моќ. Со својот умерен трошок, зголемени способности и извозни потенцијали, „Block 3“ се поставува како конкурентен играч на глобалниот пазар на борбени авиони, особено за оние земји што бараат поволна цена, добри перформанси и оперативна флексибилност. ■

МОДЕРНА ТУРСКА ЛЕСНА ХАУБИЦА

Пишува: Редакција „ШТИТ“

„Боран“ (Boran) е модерен, лесен, артилериски систем (хаубица) со калибар 105 mm, развиен од турската одбранбена индустрија за да одговори на потребите на современите копнени сили за мобилна, брза и прецизна артилериска поддршка. Овој систем е пример за технолошки напредок и успешна интеграција на модерни електронски и навигациски технологии во артилериското вооружување. Артилериското орудие „Боран“ е развиено од Корпорацијата за машинска и хемиска индустрија (MKE – Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu), во соработка со турската компанија „Aselsan“, која ги снабдува системите за команда, контрола и навигација (fire control system). Проектот започнал заради потребата на турските копнени сили за лесна, мобилна хаубица која може да се користи од специјални и воздушно-десантни единици. Првиот прототип беше претставен во 2019 година на меѓународната одбранбена изложба „IDEF“ во Истанбул, по што следеше сервиско производство и квалификациони тестови. БОРАН влезе во официјална служба со

Турските копнени сили околу 2021 година, после повеќе од 24 направени тестови според меѓународни стандарди. Технички карактеристики и системите кои ги содржи овозможуваат артилерискиот екипаж да ја пресмета целта и да го ангажира без потреба од традиционални процедури за поставување, што значително ја зголемува брзината и точноста на дејството. Системот „Боран“ е во служба во турските копнени сили но, исто така, е прифатен и од други армии,

како на пример, армијата на Бангладеш е првата меѓународна продажба на 18 хаубици, со можност за значително проширување на бројот на единици. Армијата на Северна Македонија — прва европска армија којашто го примила „Боран“. Првите шест хаубици беа доставени на почетокот од 2025 година, како дел од договорот за 18 единици, поделени во три батерии, а дополнителни испораки се планирани до 2031 година. Оваа набавка е дел од поширо-

ката програма на Северна Македонија за модернизација на Армијата по приемот во НАТО, со цел заменување на постарите системи и усвојување на опрема што е целосно компатибилна со стандардите на Алијансата. „Боран“ е дизајниран како мобилна, брза и прецизна артилериска поддршка за современи операции, особено на терени со тешка проодност како планински предели или во брзи маневри на напади и одбрана. Неговата лесна тежина, способност за воздушен транспорт и кратко време за поставување и повлекување, го прават исклучително погоден за: специјални и воздушно-десантни единици, брзи операции и маневарски борби и поддршка на пешадиските сили со индиректен оган. Современиот систем за контрола на оган ја намалува потребата од човечки интервенции, што резултира со повисока точност и помалку грешки, особено

во ноќни и тешки климатски услови. Развојот и експлоатацијата на „Боран“ ја поставуваат Турција како значаен снабдувач на артилериска техника на меѓународниот пазар, со успешни при-

мери на извоз во Азија и во Европа. Ова не покажува само технолошка зрелост, туку и способност за конкуренција со други светски производители во сегментот на лесни хаубици. ■

Технички спецификации на артилериското орудие „Боран“ 105 mm	
Име на системот	105 mm „Air Transportable Light Towed Howitzer – Boran“
Произведувач	„МКЕ“ (со „Aselsan“ – систем за контрола на огнот)
Тип	Лесна, влечна хаубица
Калибар	105 mm, L/30
Тежина	~1 745 kg (со систем за контрола на огнот)
Екипа	5 лица
Максимален дострел	~17 km (стандардна муниција)
Брзина на огнот	~6 проектили/мин
Елевација (агол)	-3° до +70°
Завртување (агол)	±8° лево/десно
Време на распоредување	<1 минута
Работни температури	-32 °C до +44 °C
Систем за контрола на огнот	VOLKAN 230/105 (INS, ласерски далечиномер, радар за брзина на цевка)
Мобилност	Влечен со лесни возила; може да се носи под хеликоптер

КУРС ЗА КОМАНДУВ

АНЪЕ И ЛИДЕРСТВО

СОЛАРНА ЕНЕРГИЈА ЗА СОВРЕМЕНА МОБИЛНА КОМУНИКАЦИСКА ПОДДРШКА

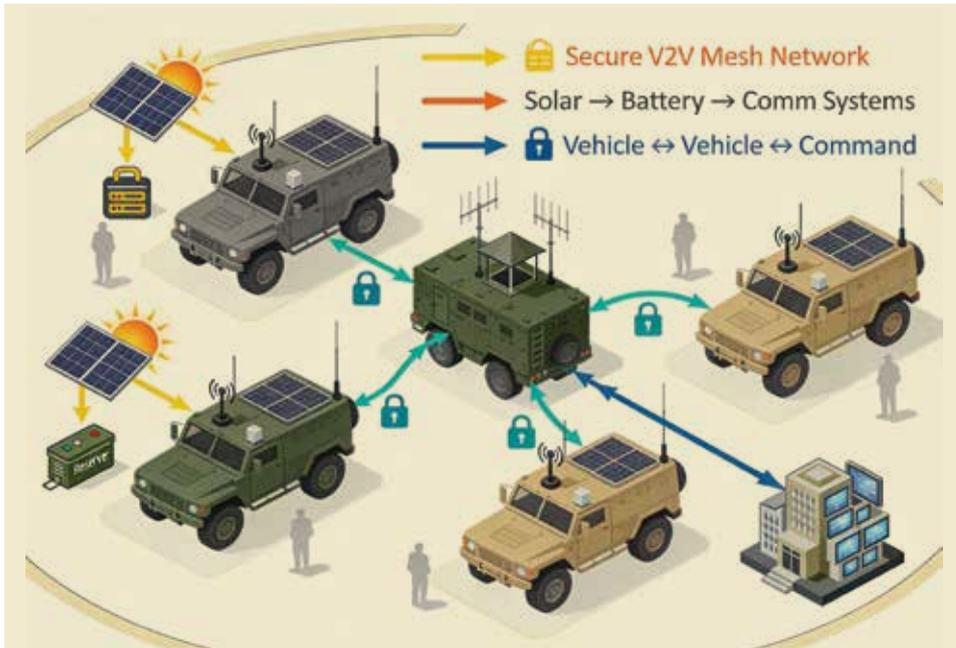
Пишува: м-р Реџеп Мустафовски

Современите воени операции се одвиваат во услови на висока динамика, дисперзија на силите и зголемена зависност од сигурни и непречени комуникации помеѓу теренските единици и командните структури. Во ваква средина, комуникациските системи претставуваат критичен фактор за командување и контрола, ситуациона свесност и навремено донесување одлуки. Сепак, традиционалните комуникациски решенија често се ограничени поради зависноста од класични изво-

ри на напојување, логистички ланци и ранлива инфраструктура, особено во услови на борбени дејства, кризни ситуации или операции во изолирани подрачја. Прекилот или ограничувањето на енергетското напојување директно ја загрозува одржливоста на комуникациските мрежи и ја намалува оперативната способност на единиците. Во тој контекст, потребата од автономни, отпорни и флексибилни комуникациски системи станува сè поизразена. Интеграцијата на обновливи извори на енергија, особено солар-

ната енергија, во мобилните воени комуникациски платформи претставува современ и одржлив пристап за зголемување на енергетската независност и оперативната издржливост.

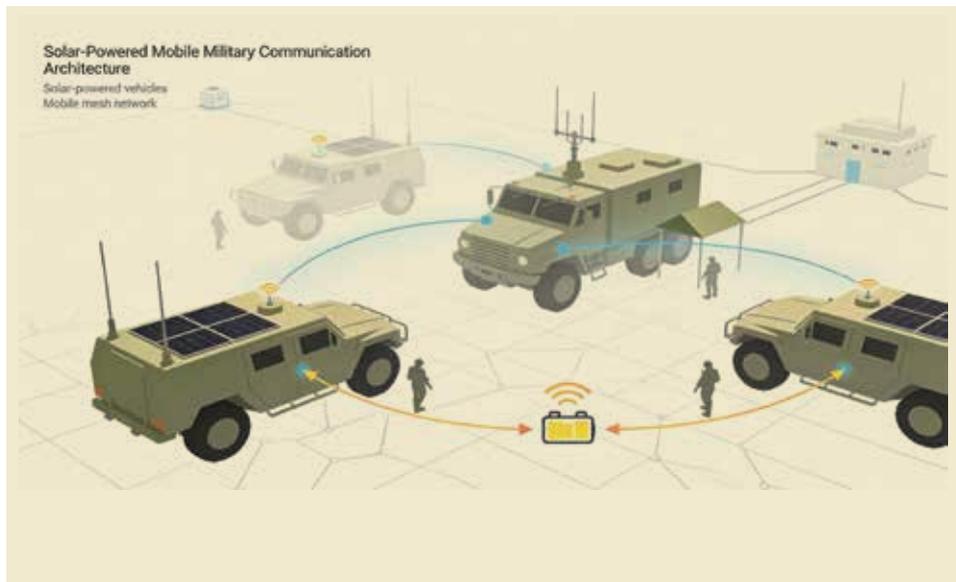
Овој напис претставува иновативен концепт за мобилна комуникациска поддршка на воените единици преку моторни возила опремени со комуникациски системи и соларни ќелии, кои овозможуваат автономно напојување и сигурна размена на информации во различни оперативни услови.

Слика 1. Соларно напојувана безбедна воена mesh-комуникациска мрежа

Предложениот концепт се заснова на поврзување на повеќе моторни возила во единствена мобилна комуникациска мрежа, при што секое возило е опремено со соларни ќелии, интегрирани на покривот и страничните површини. Собраната сончева енергија се складира во батериски модули и директно се користи за напојување на комуникациските уреди, како што се радиостаници, податочни терминали, антенски системи и криптографски модули. Класичните извори на напојување, како акумулаторите

на возилото или генераторите, се користат исклучиво како резервна опција. Ваквиот принцип на работа овозможува континуирано функционирање на комуникациските системи без постојана зависност од гориво или надворешно напојување. Особено значајна карактеристика е можноста за работа и во движење и во место, што ја зголемува флексибилноста и приспособливоста на системот кон динамичните тактички услови. Клучен елемент на предложената архитектура е воспоставувањето на

Слика 2. Соларно напојувана мобилна воена комуникациска архитектура со mesh-мрежа

безбедна „возило до возило“ (V2V) комуникациска мрежа, организирана како mesh-структура. Во ваква мрежа, секое возило претставува комуникациски јазол, способен да прима, препраќа и дистрибуира информации кон другите возила и кон командниот елемент. Mesh-архитектурата обезбедува висока отпорност на системот, бидејќи евентуалниот испад на поединечен јазол не доведува до прекин на целокупната комуникација.

Сите комуникации во мрежата се реализираат преку заштитени и енкриптирани канали, со што се обезбедува доверливост, интегритет и заштита од неовластен пристап или пресретнување. Централното командно возило или мобилниот команден пункт функционира како координативен јазол, овозможувајќи собирање на информации од теренот, дистрибуција на наредби, координација на единиците и поврзување со повисоки командни структури кога тоа е технички возможно.

Оперативните предности на ваквиот систем се повеќекратни. Се намалува логистичкиот товар, особено потребата од снабдување со гориво за генератори, се зголемува автономијата на единиците и се намалува термичкиот и акустичниот потпис на комуникациските елементи. Ова има директно тактичко значење во услови на зголемена закана и потреба од маскирање. Дополнително, системот е особено применлив во мировни мисии, операции при природни катастрофи, гранично обезбедување и дејствување во средини со нарушена инфраструктура.

Предложениот концепт претставува одржливо и иновативно решение, коешто преку интеграција на соларно напојување, мобилност и безбедна mesh-комуникациска мрежа ја зголемува автономијата, отпорноста и ефикасноста на воените единици, истовремено намалувајќи ја зависноста од класични логистички и енергетски ресурси. ■

„FIRST WIN“ (AV4) - повеќенаменско оклопно возило на тркала

Пишува: Идриз Идризоски

„**F**irst Win 4x4“ е произведено од „Chaiseri Metal and Rubber Company (Chaiseri)“, одбранбена компанија со седиште во Тајланд, за воени, мировни, административни и мисии за внатрешна безбедност. Тоа обезбедува високо ниво на балистичка заштита и противминска заштита на екипажот и на останатиот персонал во возилото од експлозии и други закани на модерното бојно поле. Возилата „First Win“ се оперативни во Кралската тајландска армија и Министерството за правда на Тајланд.

Извидувачката или безбеднос-на варијанта „First Win E“ е најновото дополнување на семејството возила „First Win“.

Нарачки и испораки на оклопни возила „First Win“

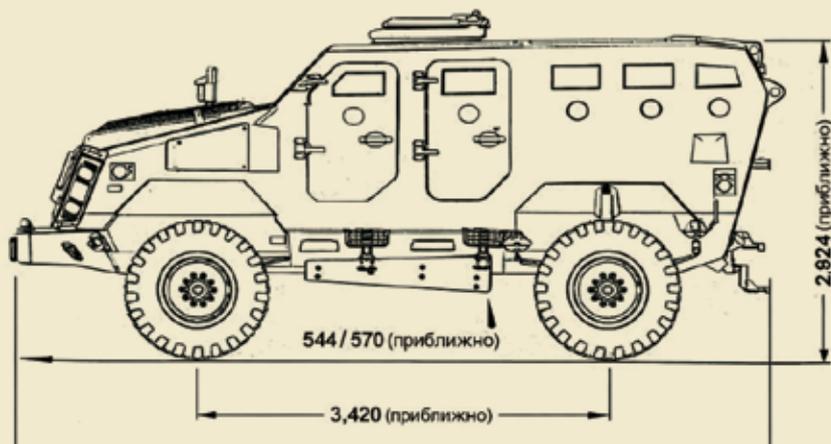
Прв оператор на овие оклопни возила е Тајланд. Кралската тајландска армија, заклучно со април 2014 година, доби 29, а потоа нарача уште 200 возила. Покрај Кралската тајландска армија, корисници на овие возила се и Кралската тајландска морнарица, Кралските воздухопловни сили, Одделот за специјални истражувања, Одделот за корекции, Канцеларијата за контрола на наркотици, Командата за операции за внатрешна безбедност и други агенции.

Малезиската државна компанија „Deftech“ (Defense Technology) потпиша договор со „Chaiseri“ за набавка на првата серија од 20 тактички возила „First Win 4x4“ за малезиската армија. Првите ќе бидат произведени во провинцијата Патум Тани, а преостанатите ќе ги произведува и ќе ги склопува „DRB-NICOM Defence Technologies“ (Deftech). Лицен-

цата и ознаката на возилата ќе биде „AV4 Lipan Vara“. Освен нив, од 2019 година оператор е и Индонезија, како и Бутан со 15 возила во неколку варијанти на употреба во армијата и 10 оклопни возила во полицијата на Бутан од 27 мај 2024 година.

Дизајн и карактеристики на оклопното возило на тркала

Трупот на „First Win“ е монокок во облик на буквата „V“ и има целосно заварена челична оклопна конструкција. Возилото може да се транспортира на воени транспортни авиони „C130“ / „A400M“ по воздушен пат, со бродови „Ro-Ro“ по воден пат, како и по копнен пат со железница. Тоа има должина од приближно 5,8 метри, ширина од 2,34 метри, висина од 2,5 метри и меѓусокино растојание од 3,26 метри.

Бруто-тежината на возилото и тежината на празно возило се 13.000 кг и 11.500 кг, соодветно. Може да носи корисен товар од 2.000 кг, а неговиот капацитет за гориво е 200 литри. Тоа има модуларен дизајн и капацитет од 11 седишта – возач и уште десет војници. Достапно е во конфигурации со 2+1 врата и 4+1 врата. Опремата вклучува систем за климатизација, 24VDC-електричен систем и електрично витло-чекрк за самоизвлекување.

Вооружување на оклопното возило „First Win“

„First Win“ („Прва победа“) има систем на купола со далечинско управување. Тоа е вооружено со митралез од калибар 12,7 мм (.50call) или со лесен митралез од 7,62 мм.

Малезиската варијанта е опремена со систем на купола со рачна контрола што ротира 360° со отвор на кровот со балистичка заштита и држач со пружина за носење митралез за општа намена од 7,62 мм или тежок митралез од 12,7 мм адаптер. Фрлачите на гранати од 76

мм, од двете страни на возилото обезбедуваат дополнително преживување на персоналот.

Заштитни карактеристики

Кабината на оклопното возило е оклопена до ниво 2 според STANAG 4569 балистичка заштита, додека неговиот моторен простор е заштитен до ниво 2 според STANAG 4569. Монокониот труп нуди заштита од експлозија и преживување до STANAG 4569 ниво 3б против експлозија на мина од 8 кг ТНТ под возилото и до STANAG 4569 ниво 4а против експлозија на мина од 10 кг под кое било тркало.

Мотор и погонска група

Моторот од типот „Cummins ISB“, монтиран напред, обезбедува висока мобилност на возилото. Моторот генерира излезна моќност од 300 КС при 2.850 вртежи во минута и вртежен момент од 475 nm при 3.100 вртежи во минута и е поврзан со автоматска трансмисија „Allison 2500“, која има шест степени на пренос напред и една за назад. Односот моќност-тежина на возилото е 23 КС/т.

„First Win“ има изборни кон-

фигурации на погон 4x4 или 4x2 со диференцијално заклучување. Гумите 365/80 R20 обезбедуваат супериорна мобилност на сите теренски услови, додека независното потпирање на предните и задните оски обезбедува подобар квалитет на возење. Возилото има преносна кутија RTC60, систем против блокирање на сопирачките (ABS), систем за автоматско надувување на гуми со вметнати инсерти „run-flat“, тркала R20, барабан-сопирачки за тешки услови и механички сопирачки за паркирање. Возилото е опремено со хидрауличен серво-волан, со што се намалува напорот на возачот.

Мобилност на „First Win“

Ова возило може да достигне максимална брзина од 110 км и максимален опсег на автономија од приближно 600 км. Има оддалеченост од земјата од 40 см, способност за совладување на наклони од 60% и странични наклони од 40%. Може да совладува вертикални пречки од 0,5 м, да совладува ровови од 0,9 м и да совладува водени препреки со длабочина до 1 метар.

Има повеќе варијанти на овој тип возило. Од варијантите кои се во употреба во вооружените сили и во останатите агенции во Тајланд се следните:

- „First Win“ - оригиналниот модел на повеќенаменското оклопно возило;
- „First Win“ - оклопен транспортер;
- „First Win“ - оклопно амбулантно возило;

Поради карактеристиките што ги поседува во однос на мобилноста, балистичката и противминската заштита и преживувањето, како и заедништвото на делови со поголемиот број на оклопни возила од оваа класа, ова возило се вбројува во едно од најбараните оклопни возила на азискиот континент. ■

„КУНА“ – НОВ ХРВАТСКИ АВТОМАТ

Пишува: Александар Стојчевски

На свеченото дефиле по повод 30-годишнината од воено-полициската операција „Олуја“, кое се одржа на 31 јули 2025 година во Загреб, Хрватска, дел од учесниците во ешалоните беа вооружени и со новиот хрватски автомат наречен „Куна“.

Името „Куна“ не е случајно избрано за новиот хрватски автомат. Тоа не е само име на една мала, брза, снаодлива и граблива ѕверка од хрватските шуми. Куната е значајно име за хрватската историја, бидејќи таа е валута, симбол на власт, што може да се види и на грбови, на пари, а една гардиска бригада го носи и нејзиното име. Автоматот се произведува во карловачката фабрика „ХС Продукт“, каде одлучиле прво да се развива за посилен калибар, како што е .40 S&W, а потоа постепено да се приспособува на послабиот куршум во 9 mm Para. Денес, во нивната понуда има модели и од двата калибри. Бидејќи калибарот .40 S&W е пиштол-

ски калибар, требало да се задоволат два критериуми, прво, требало да има сопирачка моќ на поголемите калибри како што се 10 mm Auto и .45 ACP, а второ, требало да се смести на платформа на калибар 9 mm „Para“.

Новиот хрватски автомат „Куна“ се истакнува со напредни технички решенија, а еден од клучните детали во конструкцијата е системот на бравење со помош на еден валјак. Овој систем овозможува поголема до-

верливост и намалување на триењето внатре во механизмот, што овозможува поголема прецизност, помали вибрации и подолг век на употреба на оружјето.

Механизмот за чкрапање е сметен во ракофатката и е изработен е од челик. Рачките за репетирање се единствени лостови кои не се наоѓаат на ракофатката. За разлика од другите лостови, изработени се од метал и се наоѓаат во склоп на горното, исто така метално куќиште на автоматот. Во опуштена положба рачките се положени до телото на куќиштето, а со повлекување наназад се расклопуваат и овозможуваат цврст стисок за автоматот да може да се репетира. Рачките за репетирање може да бидат на двете страни на оружјето, но може да се користи само една, по избор на корисникот, која тој во секое време ќе може лесно да ја префрли на која било страна на оружјето. Рачките не се движат во текот на стрелбата, туку остануваат неподвижни во предна положба. Основната предност на таквата изведба е во тоа корисникот, и кога е под стрес, да може да го опфати оружјето, без страв од повредување на прстите на раката, а и од застој на оружјето.

За разлика од полимерната рачка, горното куќиште на автоматот е изработено од едно парче, и тоа од анодизиран алуминиум. Таквото решение му дава цврстина на целиот склоп на автоматот и овозможува дополнителната опрема, како на пример оптоелектронските нишани, да останат цело време испукани. Отворот за исфрлување на чаурите се наоѓа на десната страна на автоматот. На горната страна на куќиштето се наоѓа пикатини-шина, изработена во согласност со стандардот НАТО СТАНАГ 2324 и механчките нишани. Нишаните се диоптерски и се приспособуваат според висината и правецот. Предниот дел, односно облогата на цевката, како интегрален дел на горното куќиште, е опремен со отвори „M-LOK“ за монтажа на дополнителна опрема. Тие се наоѓаат на позициите 3, 6 и 9. Цевката на автоматот е челична, изработена со класична постапка на ладно ковање во домашните погони

на фабриката во Карловац. Се работи за стандардни пиштолски цевки во калибар .40 S&W и 9 mm Para. Моментално „Куна“ се нуди со две должини на цевките: од 152,4 mm и 165 mm.

Сите оперативни лостови на автоматот се двострани, односно лесно се достапни и за левораките и за деснораките корисници. Тие се изработени од полимер и се ергономски и интуитивно поставени. Обележувањето над лостот за избор на оган е познат од оружјата на компанијата „Хеклер и Кох“.

Капацитетот на рамката за муниција е триесет куршуми, што се смета за стандард за вакво оружје. Рамките се просирни, изработени од полимер, така што корисникот може секогаш да ја следи потрошувачката на муниција. Полимерот, зајакнат со стаклени влакна, се користи и за изработка на кундакот и ракофатката. Кундакот е на преклопување и се развлекува по должина на четири различни позиции. Преклопувањето на кундакот е исклучиво надесно, каде се прицврстува за заб кој се наоѓа пред утврдувачот на рамката на десната бочна страна на автоматот и тука останува фиксиран. За враќање во расклопена положба потребно е кундакот енергично да се повлече кон себе. Кундакот е одлично вклопен во силуетата на автоматот и со избор на должини кои се регулираат со помош на склопка од долната страна, така што нема причина да не им одговара на сите корисници. Ракофатката е изработена во стилот на пушките „AR15“.

За редовно одржување и чистење, автоматот „Куна“ се расклопува многу едноставно и лесно, и тоа на само шест делови, вклучувајќи го и одвојувањето на рачките за репетирање. Бидејќи долното куќиште е споено со ракофатката со помош на две оски, прво треба да се извади задната, а потоа и предната оска. Потоа деловите се одвојуваат, почнувајќи со кундакот, повратната пружина и затвораот од горното куќиште. Ракофатката може, а и не мора да се одвојува од куќиштето. Затвораот нема потреба да се расклопува, но ако се јави потреба за тоа, се расклопува на само четири дела.

Бидејќи е краток автомат, „Куна“

нуди голем капацитет за муниција, повеќе простор за прицврстување додатоци и поголема, поудобна платформа што го олеснува изведувањето на прецизни истрели. Модуларен по конструкција, амбидекстерен во работењето и подготвен за оптика, автоматот Куна во калибар 9 mm „Luger“ е добро изработено оружје кое ќе биде препознаено и прифатено од многу корисници.

Технички карактеристики

Краток автомат „Куна“:

Производител: „HS Produkt“, Хрватска

Калибар: 9 x 19 / .40S&W

Начин на работа: забавено повратно движење на затвораот

Брзина на стрелба: 750 ± 100 куршуми / min.

Маса: 2,2 + 0,3 kg (2,3 + 0,3 kg со празна рамка за муниција)

Должина на цевките: 165 mm и 152,4 mm

Кундак: склопен или расклопен во четири положби

Вкупна должина: 382 mm (склопен кундак); 615 mm (расклопен продолжен кундак); 570 mm (расклопен кундак во почетна положба)

Широчина: 55 mm (90 ± 4 mm со склопен кундак)

Височина: 197 (± 4 mm) со рамка за муниција и без нишани; 242 (± 4 mm), без рамка за муниција и без нишани

Рамка за муниција: полимерна, 30 куршуми

Дополнителна опрема: НАТО пикатини-шина, M-LOK отвори на позиции 3, 6 и 9. ■

Пиштол „Beretta 8000 Cougar“

Пиштолот „Beretta 8000 Cougar“ има класичен дизајн со многу квалитетна изработка, одличен баланс и ергономија, мошне сигурно функционирање и безбедносен механизам, одлична прецизност, лесно достапни команди, компактни димензии, лесно се расклопува и е лесен за чистење и одржување. Пиштолот припаѓа на групата полуавтоматски оружја, а функционира со кратко повлекување и ротација на цевката околу својата оска за 30° на лево. Кај некои модели за изработка на рамот се користи дуралуминиум, а за навлакмата челик, а некои верзии на пиштолот поседуваат рам и навлака, изработени од нерѓосувачки челик. Навлакмата е потполно затворена, а за заштита на металните површини извршено е брунирање или фосфатизација. На навлакмата се поставени механички ниски борбени нишани со можност за корекција по правец, опремени со три бели точки кои можат да бидат и трициумски. На рамот од пиштолот се поставени двостраните команди за расклопување (копче од десната и лост од левата страна на рамот), кои се преземени од пиштолот „Beretta 92“. Лостот за утврдување/ ослободување на навлакмата е поставен само од левата страна, а копчето за ослободување на рамката за муниција е поставено од левата страна, но по желба на корисникот може да се постави и од десна страна, додека на задниот бочен дел од навлакмата, во зависност од верзијата на пиштолот, има вградено двостран лост кој има улога на кочница и декокер. За да поседува поголема трајност, цевката е внатрешно хромирана. Инаку, за да може цевката правилно да се насочува при ротација и забравување, на

задниот дел поседува 3 „брегови“. Според механизмите кои ги поседува пиштолот, на крајот од четирицифрениот број има поставено буква која може да биде D, F и G. Ако има D, пиштолот поседува DAO механизам на чкрапалото и на навлакмата нема лост за мануелна кочница ниту за декокер, а удирачот на ударната игла е скратен и не може да се запнува со рака. Ако има F, пиштолот поседува DA/SA механизам на чкрапалото и на навлакмата од двете страни има мануелна кочница која е и декокер. Ако има G, пиштолот поседува DA/SA механизам на чкрапалото и на навлакмата од двете страни има лост за безбедно спуштање на удирачот на ударната игла. Инаку, сите верзии на пиштолот поседуваат внатрешна автоматска кочница која се ослободува само ако чкрапалото е докрај повлечено.

Ракофатот на пиштолот е одлично ергономски решен и на него, во зависност од верзијата, се поставени пластични чекирани корици или дрвени корици. Стандардната рамка за муниција е изработена од пресуван лим, дворедна, со капацитет од 15 куршуми (за муниција 9 mm). На задниот дел од рамката за муниција има 3 кружни отвори според кои се напишани броевите 5, 10 и 15, со цел полесна прегледност на состојбата со муниција. Расклопувањето и склопувањето на пиштолот е едноставно и се изведува без алат. Пиштолот се произведувал во неколку основни верзии и подверзии. Според муницијата која се користи, поделбата е следна: „8000 Cougar“ (за муниција 9x19 mm и 9x21 mm), „8000L Cougar“ (за муниција 9x19 mm и 9x21 mm), „8000L Type P Cougar“ (за муниција 9x19 mm и 9x21 mm), „8357 Cougar“ (за муниција .357 SIG), „8040 Cougar“ (за муниција .40 S&W) и „8045 Cougar“ (за муниција

.45 ACP). Развиени се и помали верзии на пиштолот, познати како „MINI Cougar“, кои поседуваат пократок пиштолски ракофат, а се изработуваат со истата палета на механизми и калибри како и основниот модел. Кога компанијата „Beretta“ го прекинала сериското производство на пиштолот, дозволила пиштолот, по лиценца, сериски да се произведува во компанијата „Stoeger Cougar“ во Турција. ■

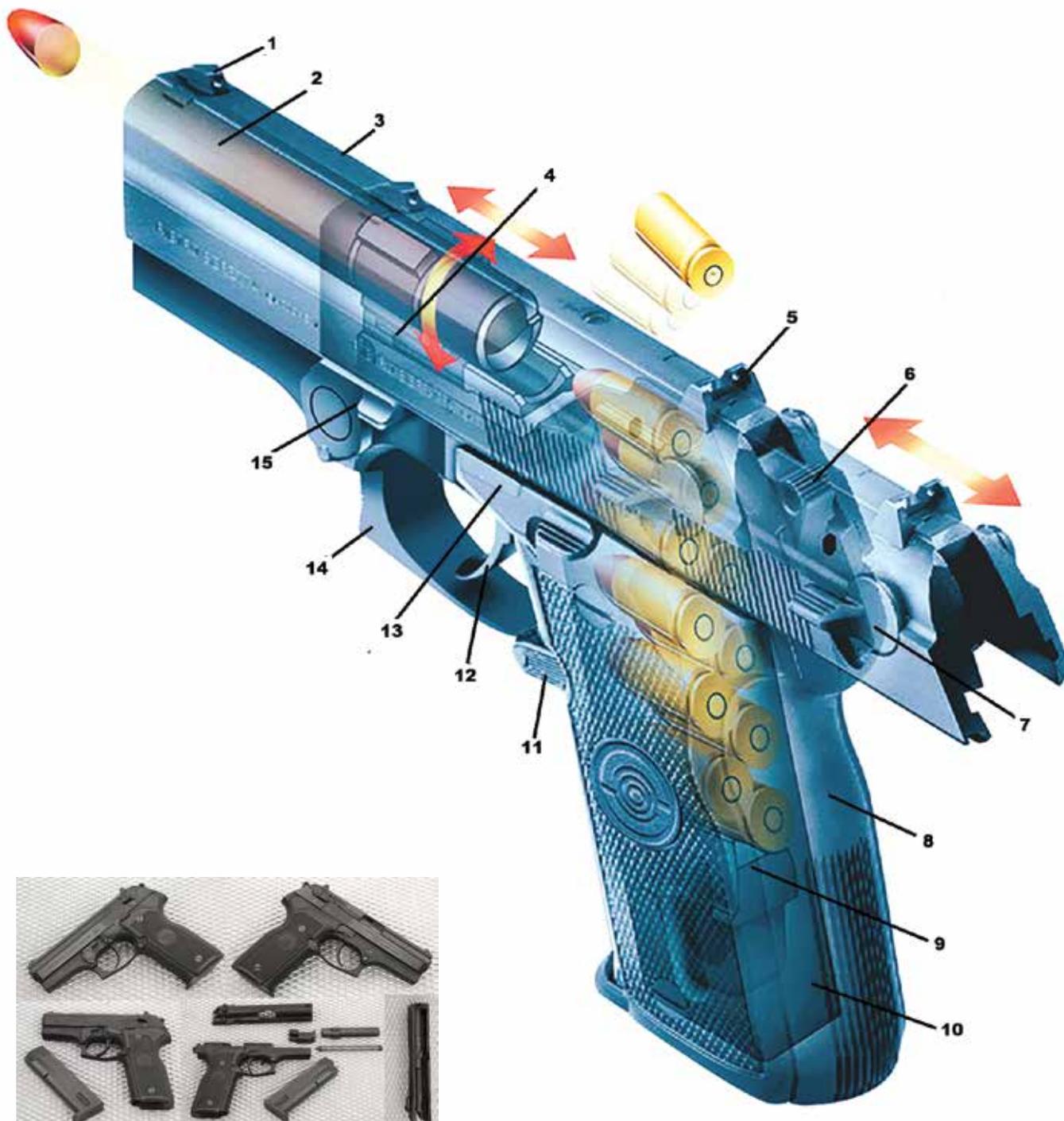

Пресек-слика на „Beretta 8000 Cougar“

1. Преден механички нишан
2. Цевка
3. Навлака
4. Механизам за насочување при ротација на цевката (низ него поминува водиштето со повратната пружина)
5. Заден нишан
6. Удирач на ударна игла
7. Лост за двострана мануелна кочница/декокер
8. Рамка

Пишува: Ивица Дамески

- 9. Потиснувач на куршуми од рамката за муниција
- 10. Рамка за муниција
- 11. Копче за ослободување на рамката за муниција
- 12. Чкрапало
- 13. Лост за одвртување/ ослободување на навлаката
- 14. Штитник на чкрапалото
- 15. Лост за расклопување на пиштолот

Тактичко-технички карактеристики на „Beretta 8000F Cougar“	
Калибар и муниција	9x19 mm Parabellum
Должина	180 mm
Височина	140 mm
Широчина	38 mm
Должина на цевката	92 mm
Должина на нишанска линија	132 m
Тежина, празен	925 gr
Ефективен дострел	50 m
Капацитет на рамката за муниција	15 куршуми

ЏОН ЏОЗЕФ ПЕРШИНГ – трансформатор на американската армија

Пишува: потполковник Златко Блажески

Генералот Џон Џозеф „Блек Џек“ Першинг зазема значајно место во светската воена историја, особено во историјата на Соединетите Американски Држави. Повеќе од кој било друг американски офицер од неговата генерација, Першинг успешно ја трансформирал американската армија од мала гранична полиција во модерна, експедициска сила, способна да се бори и да победи во индустријализирана војна на светската сцена. Како командант на Американските експедициски сили (АЕФ) за време на Првата светска војна, Першинг инсистирал на американската оперативна независност.

На 13 септември 1860 година во Лаклед, Мисури, во семејство обликувано од поделбите на Американската граѓанска војна роден е Џон Џозеф Першинг. Неговиот татко, кој бил успешен трговец и поддржувач на Унијата, уште од млади години го научил својот син на дисциплина, ред и национално единство. Першинг студирал во Вест Поинт, каде што и дипломирал во 1886

година, рангирајќи се на 30-тото место во класа од 77 ученици. Иако од почетокот не се истакнувал академски, Першинг покажал силни лидерски квалитети, организациска дисциплина и способност да стекне почит и од врниците и од подредените. Овие особини ќе ја дефинираат неговата подоцнежна кариера. По завршувањето на воената академија, Першинг бил распореден во 6. коњички полк, служејќи на западната граница за време на последната фаза од Индијанските војни. Неговата рана служба вклучувала патролирање, извидување и спроведување на федералните власти, задачи што барале решителност, културна свест и логистичка самодоверба. За разлика од многу современци, Першинг ги третираше противниците – Индијанците, како дисциплинирани противници, а не како обични одметници, перспектива што ја одразува неговата професионалност, а не сентименталност. За време на Шпанско-американската војна (1898), Першинг служел во Куба, учествувајќи

во Сантијаговата кампања. Тој покажал тактичка компетентност под оган и способност за координирање на пешадиските операции на тежок терен. Неговите перформанси го привлекуваат вниманието на високите команданти и политичките лидери. Кога бил на служба во Куба се запознала со коалициското војување и експедициската логистика.

Тој од прва рака ги набљудувал предизвиците на координирање на мултинационалните сили, справувањето со болести и со недостиг на залихи и одржување на моралот во тешки услови. После војната Першинг бил распореден на Филипините, каде што Соединетите Американски Држави се соочиле со продолжен бунт против филипинските националистички сили. Пристапот на Першинг против бунтовниците бил комбинација од цврста воена акција, цивилна администрација и локално ангажирање – пристап што беше во контраст со построгите методи што се користеле на други места. Неговиот успех во Минданао и со населението Моро му донело репутација на способен колонијален командант. На Филипините, Першинг се соочил со герилски тактики, сложена племенска динамика и политичка нестабилност. Неговите операции биле насочени на безбедноста, собирањето разузнавачки информации и на соработката со локалните лидери. Овие искуства го обликувале неговото подоцнежнo инсистирање на дисциплина и единство во командувањето. Во 1906 година, претседателот Теодор Рузвелт го унапредил Першинг директно од капетан во бригаден генерал, заобиколувајќи стотици високи офицери. Џон Першинг командувал со американските сили за време на експедиција против Панчо Вила по нападот на Вила врз Колумбус, Ново Мексико. Иако Панчо Вила никогаш не бил заробен, експедицијата обезбедила клучно искуство во мобилните операции, логистиката на поголеми

растојанија и раната употреба на моторни возила и авиони. Во пресрет на Првата светска војна, Першинг важел за еден од најјаките високи офицери во американската армија, со широко искуство во конвенционално и во нерегуларно војување. Во 1908 година, Першинг кусо време служел како набљудувач на Балканот, но веднаш потоа бил повторно испратен на Филипините каде што бил на служба до 1912 година. Една од улогите коишто го дефинираат Першинг е кога Америка почнала да учествува во Првата светска војна во 1917 година и неговото учество во истата. Именуван за командант на Американските експедициски сили, Першинг се соочил со огромни предизвици: градење армија од почеток, интегрирање на модерни технологии и преговори со сојузничките команданти кои очајно барале човечка сила. Першинг инсистирал американските трупи да се борат како посебни американски формации, зачувувајќи го националниот идентитет и командната автономија. Иако привремено им дозволил на американските единици да ги поддржуваат француските и британските сили за време на кризи, неговата долгорочна цел останала создавање независна американска армија. Во септември 1919 година, како признание за неговата извонредна служба за време на Првата светска војна, Конгресот на САД го овластил претседателот да го унапреди Першинг во генерал на Армијата на Соединетите Американски Држави, највисокиот можен чин за кој било член на вооружените сили

на Соединетите Американски Држави, создаден специјално за него. Першинг починал на 15 јули 1948 година во Вашингтон.

Першинг е носител на голем број национални и интернационални ордени, медали и обележја. Во негова чест се именувани неколку касарни и воени бази, издадени се колекционерски поштенски марки со неговиот лик итн. Неговите дела се овековечени и во филмската индустрија со неколку филмови и документарни серии.

Лидерскиот стил на Першинг се карактеризира со: непопустлива дисциплина, морална јасност и личен интегритет, вера во офанзивната доктрина и силна верба во централизирана команда. Тој барал високи стандарди од подредените и покажувал мала толеранција за некомпетентност. Першинг верувал дека дисциплината е основа на борбената ефикасност, особено во масовните армии составени главно од граѓанско-војници. Першинг не бил познат по топлина или харизма, но инспирирал доверба преку доследност и праведност. Тој избегнувал микроменаџмент на тактичко ниво, наместо тоа се фокусирал на оперативната кохерентност и стратешката намера. Першинг честопати бил обвинуван за ригидност, особено поради неговата неподготвеност целосно да ги прифати иновациите во рововското војување на почетокот на војната. Сепак, поддржувачите тврдат дека неговиот фокус на маневрирање и офанзивен дух ја спречил американската армија да стане психолошки заробена во статичко војување.

Генералот Џон Џ. Першинг е повеќе од воен командант. Тој бил истакнат воен лидер со визија и градител на институции. Од офицер на пограничната коњаница до командант на милиони, Першинг ја отелотвори еволуцијата на американската воена моќ. Неговото водство во Првата светска војна обезбеди не само успех на бојното поле, туку и меѓународно признание на Соединетите Американски Држави како одлучувачка глобална сила. Најголемото достигнување на Першинг не е една битка или кампања, туку создавањето на професионална, модерна американска армија, способна да го обликува текот на светската историја. ■

Еден живот згаснат во Сибир – Малина Попиванова (1902 – 1954)

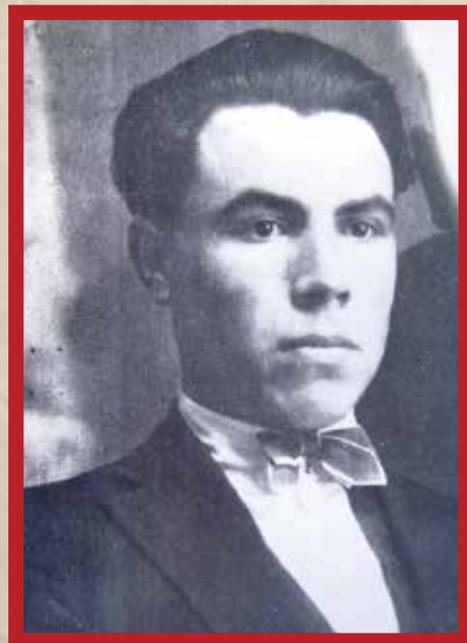
Пишува: проф. д-р Виолета Ачкоска

Животните патеки и судбини на дел од семејството Попиванови од Кочани го одразува духот на времето помеѓу двете светски војни, времето во кое многу интелектуалци и работници го прифаќале комунизмот како идеја за социјална правда и достоинствен човечки живот. Во тие рамки, огромна улога играл интернационализмот, изразен низ дејствувањето на Комунистичката интернационала (Коминтерна). Но, со зацврстувањето на власта на Сталин во СССР, многумина паднале како жртви на неговите прогони. Меѓу тие жртви е и Стефан Попиванов (1875 – 1930), учител и револуционер, неморен деец во комунистичкото движење, човек кој на конференциите на КПЈ го иницирал нерешеното македонско прашање. Неговите синови, Иван Попиванов (1899 - 1966) и Цеко Попиванов (1907 – 1944), а особено ќерката, Малина Попиванова, ги следат неговите чекори во комунистичкото движење.

Малина Попиванова станала член на КПЈ при крајот на 1920 година, како студент на Белградскиот универзитет. Во 1921 г. е избрана за член на Месниот комитет на КПЈ во Скопје, а потоа за синдикален раководител. Есента 1924 година, по налог на ЦК КПЈ, заминала на школување во СССР и станала првата Македонка која ќе добие партиска наобразба во Комунистичкиот универзитет „Свердлов“, кој го завршила во 1928 година. Тоа е период кога почнува да се зацврстува власта на Сталин и градењето на неговиот култ, а КПЈ е „разјадувана“ од фракционерски борби. Заради справување со овие фракционерски борби, Коминтерната, пролетта 1928 година испратила повеќе проверени комунисти во Југославија, меѓу кои и Малина Попиванова, која работела во Загреб и во Далмација.

Проблемот за надминување на фракционерството бил присутен и на Четвртиот конгрес на КПЈ во Дрезден, во ноември 1928 година, на кој делегати биле двајца деклари-

рани Македонци – Коста Солев Рацин и Малина Попиванова, наречена „Краснаја“. После конгресот, Малина Попиванова се вратила во Загреб, но поради болест, во 1929 година заминала во Советскиот Сојуз. Таму продолжува да живее и да работи

Коста Солев Рацин

под името Елена Николаевна Галкина. Есента 1929 година станала предавач на Комунистичкиот универзитет за националните малцинства на Западот (КУНМЗ). Истовремено учествувала во справувањето со противниците на линијата на Коминтерната во југословенскиот сектор на Московскиот комунистички универзитет.

После мигрирањето на Лав Троцки од СССР во 1929 година, започнува невидена хајка против троцкизмот и троцкистите, во земјата и во странство. Во тој бран на антитроцкистичка хистерија и барање „предавници на комунизмот“, меѓу многуте исчезнати членови на КПЈ е и Стефан Попиванов-Македонович. Тоа бил тежок удар за неговата ќерка Малина, која во тој период е на врвот од својата кариера како комунистички деец во Советскиот Сојуз.

Малина Попиванова предавала на КУНМЗ до декември 1932 година, а потоа била насочена кон организациска работа, прво во Москва, а од октомври 1933 година во Омската област. Оттаму, во 1935 година е испратена во Червишево, Тјуменската област во Сибир. Тоа е период кога по атентатот на водачот на ленинградските болшевици, Сергеј Киров, на 1 декември 1934 година, Сталин веднаш ликвидирал околу 130 наводни учесници и соучесници во атентатот и започнува со големата чистка. Летото 1936 година сите партиски комитети добиваат тајно писмено соопштение од Кремљ за „терористичка дејност на троцкистичко-зиновљевски контрареволуционерен блок“. Ова соопштение ќе предизвика хистеричен и општ лов на „непријатели“ во партијата. Во масовните, инсценирани процеси од 1936 до 1939 година се затворени, прогонети или егзекутирани најголемиот дел од членовите на ЦК СКП(б), видни водачи на Октомвриската револуција, прекалени болшевици, илјадници високи воени, стопански, полициски, професорски, научни и други кадри. Во овој бран на големите чистки на Сталин во 1937 година,

Малина и нејзиниот сопруг Владимир Николаевич Сакун, искусен и верен болшевик, биле исклучени од редовите на СКП(б), а потоа и затворени, а нивниот син Сергеј бил испратен кај дедото и бабата, а потоа бил згрижен во детски дом. Малина и Сакун во затворот ги доживеале сите смислени тортури и провокации за да им се скрши духот и да ги признаат непостоечките „злодела“, но издржале докрај. Во 1939 година биле ослободени од обвиненијата, во недостиг на докази (веројатно преживеале благодарение на издржливоста, бидејќи најголем број од оние кои потпишале признанија биле ликвидирани).

Малина и Сакун никогаш не се вратиле во Москва. Останале во Тјумен, во Сибир, до крајот на животот. Во Сибир, Малина работела како наставник по историја во педагошката школа.

Со започнувањето на војната, нејзиниот сопруг заминува на фронт. Малина се бори со сиромаштијата, со тагата и бара начини да го прехрани својот син. После војната замيرا и семејниот живот на Сакунови, како и на многу други преполовени семејства кои ќе ги доживеат прогоните и тортурите на сталинизмот.

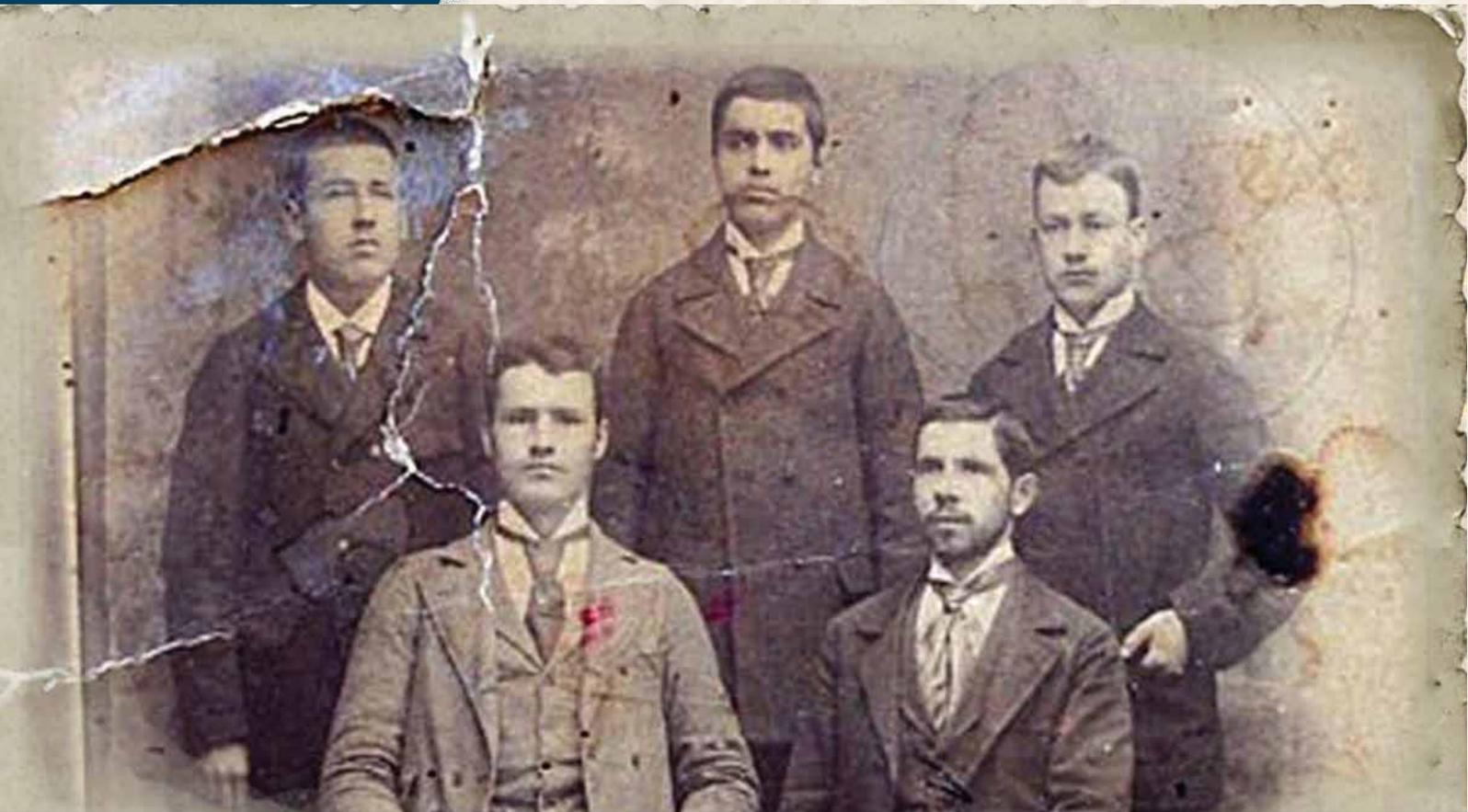
За идеалите на комунизмот и пролетерскиот интернационализам,

Малина Попиванова го жртвувала личниот живот и личната среќа, постојано тагувајќи по својата мајка Ленка, по своето семејство, по родната топла Македонија. Во таа нејзина желба да ги види своите се вплеткува подлата игра на нејзините некогашни пријатели од софиските работнички борби, В'лко Червенков и неговата сопруга Елена, сестрата на Георги Димитров. Тие едноставно ја препуштиле Малина на судбината, а за време на нападот на Информбирото врз КПЈ, се обиделе да ја искористат во политичките интриги на БКП против КПЈ.

На 5 март 1953 година умира Сталин, така што полека започнува да се чувствува мало ослободување од стегите. Малина Попиванова, односно Елена Николаевна Галкина, пред крајот на животот повторно е примена во партијата. За жал, тешко болна од сите животни удари, умира на 19 јули 1954 година. Таа била погребана во Тјумен, со сите државни почести и на погребот дошле многу луѓе за да ја испратат. Две години подоцна, по XX конгрес на КПСС, во поименичните рехабилитации на невините жртви на сталинизмот, биле објавени и имињата на Стефан Попиванов-Македонович и на Македонката Елена Николаевна Галкина, односно Малина Попиванова. ■

Ленин и Сталин

„ГЕМИЦИИТЕ“

Радикален чин, историски очај и револуционерна порака

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Атентатите кои се случувале во периодот од 23 март до 28 април 1903 година, претставуваат еден од најдраматичните, најрадикалните и најконтроверзни настани во историјата на македонското револуционерно движење. Овие акции се случуваат во Солун, град кој на почетокот на XX век бил економски, трговски и политички центар на европскиот дел на Отоманската Империја. Солун бил космополитски центар со силно присуство на странски конзулати, банки, трговски компании и влијателни медиуми, поради што секој потресен настан таму имал силен и непосреден меѓународен одек. Токму затоа избо-

рот на Солун како сцена за атентатите не бил случаен, туку внимателно осмислен, со јасна политичка цел. Атентатите ги изведувала група од млади македонски револуционери, познати како „Гемициите“. Тие припаѓале на генерација образувана во духот на европските револуционерни и радикални идеи, особено анархизмот, кој во тоа време бил присутен меѓу младината во големите европски градови. Сепак, нивната мотивација не била идеолошка туку, пред сè, националноослободителна. За „Гемициите“ анархизмот бил средство, а не цел – алатка преку која македонското прашање требало насилно, но ефикасно да се внесе во политичката и јавната свест на Ев-

ропа, која со години била „глува“ за македонските страдања. „Гемициите“ биле длабоко разочарани од неуспехот на мирните апели, петиции и дипломатски напори. После децении на репресии, неисполнети реформи и систематско игнорирање на страдањата на македонското население под османлиска власт, тие дошле до заклучок дека само радикален и шокантен чин може да ја разбуди меѓународната јавност. Во нивната свест се наметнува уверувањето дека жртвата на мал број поединци може да има далекусежни историски последици. Оттука произлегува и нивната подготвеност за саможртва. Планот на атентатите не предвидувал бегство или спас, на-

против, смртта била прифатена како дел од пораката што сакале да ја испратат до светот. Меѓу најпознатите припадници на групата се Павел Шатев, Јордан Попјорданов, Орце Милан Арсов, Димитар Мечев, Марко Бошнаков, Трајко Кипров и Петар Соколов. Тие биле млади луѓе со силно чувство за историска одговорност и со длабока свест за сопствената улога во борбата. Павел Шатев е единствениот што ја преживеал акцијата и подоцна оставил исклучително вредни мемоарски записи за идеите, мотивите и психолошката состојба на „Гемиџиите“. Неговите сведоштва претставуваат клучен извор за разбирање на внатрешниот свет на овие револуционери и на атмосферата во која се раѓала нивната одлука. Тој ќе запише: „Ние одевме во смрт со отворени очи, убедени дека тишината е страшна од експлозијата.“

Целите на атентатите биле внимателно избрани. Нападот врз Отоманската банка имал цел да го погоди финансискиот симбол на империјалната власт и странскиот капитал, кој бил еден од нејзините главни потпори. Саботажата на железничката пруга Солун – Цариград го нарушувала клучниот комуникациски систем на Империјата и имала силна политичка порака. Нападот врз францускиот брод „Гвадалкивир“ бил директен сигнал до големите европски сили, додека уништувањето на електричната и водоводната мрежа го парализирал секојдневниот живот во градот. Сите овие акции биле насочени кон институциите и симболите на власта, а не кон цивилното население, што јасно ја покажува политичката, а не терористичката природа на нивниот чин. Реакцијата на османлиските власти била брза и брутална. Следуваат масовни апсења, судења, егзекуции и колективни казни. Македонското население во Солун и поширокиот регион е изложено на терор и заплашување, а поголемиот дел од „Гемиџиите“ ги загубиле своите животи. Сепак, токму оваа жестина ја потврдува суштинската порака на атентаторите: Македонија е земја без правна и по-

литичка заштита, оставена на милост и немилост на империјалната власт. Од историска перспектива, солунските атентати претставуваат пресвртна точка. Тие го радикализираат македонското револуционерно движење и ја најавуваат последната фаза пред Илинденското востание во август 1903 година. Иако востанието ќе биде задушено, симболиката на 1903 година останува длабоко врежана во македонската колективна меморија како година на херојство, жртва и отпор.

Денес солунските атентати се толкуваат како израз на револуционерен очај, но и како чин на крајна морална решителност. Тие не можат да се разберат надвор од историскиот контекст во кој македонскиот народ бил лишен од политички глас, институции и меѓународна поддршка. „Гемиџиите“ остануваат симбол на една генерација која верувала дека сопствениот живот може да стане историски аргумент во борбата за слобода, достоинство и национално опстојување. ■

Почеток, развој и контрола на парламентаризмот врз другите органи на државната власт

Пишува: Агрон Зеќири

Дефиниција, развој и значење на политичката контрола

Контролата, во општа смисла на зборот, претставува збир на корективни дејства што ги преземаат надлежните органи за да спречат или за да исправат утврдени неправилности. Исто така, контрола се користи и за да се покаже надмоќ или доминација врз друг субјект. Како метод на работа, контролата е важен елемент во функционирањето на секоја институција, бидејќи обезбедува почитување на правилата и извршување на обврските според законот. Контролата може да биде директна и индиректна. Директната

контрола подразбира можност органот што контролира директно да влијае врз субјектот што се контролира и обично е проследена со санкции. Индиректната контрола повеќе има информативен и надзорен карактер, без непосредни казнени последици.

Контролниот субјект има одредени овластувања и права, додека контролираниот субјект има обврски и одговорности кон него.

Контролата што ја вршат органите на политичката власт се нарекува политичка контрола. Една од најважните форми на политичка контрола е парламентарната контрола, која се применува речиси во сите

држави со парламентарен систем. Таа има цел да обезбеди постојано информирање за: работата на извршната власт, спроведувањето на законите и реализацијата на државните политики утврдени од парламентот.

Парламентарната контрола вклучува неколку основни елементи:

- Таа претставува збир на овластувања и механизми кои уставот му ги дава на парламентот како највисок правен акт во државата.
- Парламентот се јавува како активен субјект кој може да презема мерки во владата, што може да доведе до утврдување политичка одговорност.

- Контролата претставува континуиран и систематски процес на следење и оценување на работата на владата.

Според некои теоретичари, главната функција на парламентот е контрола на извршната власт, додека извршната власт има главна улога во управувањето со државата. Сепак, важен инструмент на парламентарната контрола е донесувањето на државниот буџет, преку кој се определуваат границите и активностите на владата. Друг значаен инструмент се периодичните извештаи на владата пред парламентот, преку кои се следи спроведувањето на законите и јавните политики.

Потекло и значење на политичката контрола и нејзиниот однос со политичката одговорност

Потеклото на политичката контрола е поврзано со идејата за поделба на власта и потребата од меѓусебно ограничување на различните власти за да се спречи злоупотреба на моќта. Основниот принцип е една власт да ја контролира другата, при што се обезбедува ефикасно функционирање на државата; Историскиот развој на политичката контрола е поврзан со долготрајната борба меѓу аристократијата и монархот за ограничување на апсолутната власт и пренесување на овластувањата на претставничките институции. Почетоците на современиот парламентаризам се поврзуваат со развојот во Обединетото Кралство, особено во Англија, која се смета за колевка на парламентаризмот.

Во текот на XVII век, напорите за ограничување на власта на монархот довеле до тоа да бидат донесени историски акти што ја ограничиле неговата апсолутна моќ, така на монархот му било забрането воведување даноци без согласност на парламентот. Овие случувања го означиле почетокот на парламентарната контрола врз извршната власт. Почетоците на политичката контрола се тесно поврзани со концептот на политичка одговорност. Политичката

контрола е механизмот преку кој се остварува политичката одговорност на владата и министрите. На почетокот постоела само кривична одговорност за министрите. Процедурата позната како „импичмент“, која се применувала уште од XIV век, му овозможувала на парламентот да ги обвини министрите или високите функционери за прекршување на законот.

Со текот на времето, одговорноста на министрите се проширила од кривична на политичка одговорност. Наместо кривични постапки, постепено почнал да се применува механизмот на гласање недоверба кон владата, кој подразбирал колективна одговорност на министрите. Ова означило премин од индивидуална кон колективна одговорност на владата.

Еден од најважните инструменти на парламентарната контрола се пратеничките прашања, кои служат за добивање информации и за критикување на работата на владата.

Друг значаен инструмент е парламентарната интерпелација, која има политички карактер и се користи за утврдување одговорност за дејствувањето или пропустите на владата. Покрај нив, средства на контрола се и парламентарните истражни комисии и гласањето доверба или недоверба на владата.

Денес, во повеќето држави со парламентарен или мешан систем, главните инструменти на политичката контрола се: пратеничките прашања, интерпелацијата, парламентарните истражни комисии, гласањето доверба или недоверба на владата.

Овие механизми обично се утврдени во уставот, додека конкретните процедури се регулираат со парламентарните деловници.

Значењето и целта на политичката контрола

Во државите со парламентарен или мешан систем, парламентарната контрола претставува правно-политички процес преку кој се обезбедува постојан надзор врз владата во спроведувањето на државните политики. Нејзината цел е да обезбе-

ди транспарентност, одговорност и почитување на законите од страна на извршната власт.

Пример за парламентарна контрола во Република Северна Македонија е работата на парламентарните комисии во рамките на Собранието, кои ја следат работата на државните институции, разгледуваат закони, извештаи и буџети и обезбедуваат институциите да постапуваат во согласност со законите и да бидат одговорни пред граѓаните.

Комисиите се специјализирани според области, а една од најважните комисии е Комисијата за одбрана и безбедност, која се занимава со прашања поврзани со националната безбедност и одбранбениот систем на Република Северна Македонија.

Главни задачи на Комисијата за одбрана:

Надзор над Министерството за одбрана – ја следи работата на Министерството за одбрана и на другите институции од областа на безбедноста.

Разгледување на закони од областа на одбраната – ги разгледува и ги предлага законите поврзани со Армијата, безбедноста и одбранбениот систем.

Контрола на буџетот за одбрана – проверува како се користат средствата за Армијата и безбедноста.

Разгледување извештаи од безбедносните институции – анализира извештаи за состојбата со безбедноста во државата.

Демократски надзор над безбедносниот сектор – обезбедува Армијата и безбедносните институции да работат според закон и под контрола на цивилната власт.

Крајната цел на политичката контрола е да обезбеди владата и министрите да ги извршуваат своите функции чесно, законски и во интерес на граѓаните.

Користењето на средствата за политичка контрола честопати може да предизвика парламентарни кризи, кои можат да резултираат со гласање недоверба на владата и распишување предвремени парламентарни избори. ■

Информациска дисциплина: Кога дезинформациите ќе станат ризик

(Како дезинформациите влијаат на одлуките и на безбедноста и што помага во практика)

Пишува: проф. Александар Грижев

Во секоја единица постојат два канали по кои циркулираат информациите: официјален и неофицијален. Официјалните одат по команда линија и јасно се знае кој стои зад нив и што значат. Неофицијалните се појавуваат како муабет, порака во група или „ми кажаа дека...“. Во мирновременски периоди тоа изгледа како бучава и најчесто останува на ниво на непроверени информации (дезинформации), кои брзо се појавуваат и брзо исчезнуваат. Но, во услови на притисок, неизвесност или зголемена активност, истата таа бучава може да стане фактор што ја нарушува дисциплината, моралот и безбедноста. Тогаш дезинформацијата не е веќе само

лажна вест, туку ризик што влијае на однесување и на безбедноста.

Кога дезинформацијата станува ризик

Дезинформацијата ретко „влегува на врата“ со натпис „јас сум лага“. Почесто доаѓа како нешто што „звучи логично“, што се совпаѓа со стравовите или со претходни приказни и се шири брзо затоа што е лесна за препраќање. Војничката средина природно се потпира на брзо донесување одлуки и доверба во тимот, тоа се нејзините предности. Но, кога во системот ќе влезе непроверена информација, лесно се случува да реагираме пред да провериме и да поверуваме пред да имаме доказ за тоа. Во практика почнува тивко, со две-три пораки што звучат „доволно

веродостојно“ за да се пренесат понатаму:

- „Гледај што пишуваат, сигурно ќе има промени...“
- „Еден мој другар од таму ми кажа дека...“
- „Сподели да знаат и другите.“

После тоа, командантот прв ги забележува резултатите од дезинформацијата: пад на доверба, раст на нервоза, поделби на „тие што знаат“ и „тие што не знаат“, расправи околу нешто што никој реално не може да го потврди. Во таква атмосфера, луѓето почнуваат да работат со претпоставки, а кога одлуките се носат врз претпоставки наместо врз потврдени факти, се зголемува ризикот од пропусти и инциденти.

Зошто дезинформациите се примаат лесно?

Одговорот на ова прашање најверојатно е затоа што мозокот бара сигурност, а не затоа што луѓето се наивни. Кога недостига јасна информација, умот природно пополнува празнини. Дезинформациите го користат токму тоа – ја нудат „најбрзата приказна“ што објаснува што се случува. Освен тоа, содржините што предизвикуваат страв, гнев или чувство на неправда полесно се паметат и се пренесуваат. На тој начин, една непроверена реченица може да стане „вистина“ само затоа што се повторила неколкупати.

Што помага во практика?

Во практика помагаат малите навики што ја држат единицата фокусирана и побезбедна т.е. тест од неколку кратки прашања:

Кој го тврди ова? Име, институција, официјален канал или „некој“?

Кој е доказот? Постои документ, изјава, официјално соопштение, линк да се провери или само „скриншот“, без контекст?

Колку е стара оваа вест? Многу сензационални објави се стари вести што повторно се пуштаат како да се актуелни. Што бара од мене? Да реагирам емоционално (страв, лутина), да препратам „веднаш“ или да прифатам нешто без проверка.

Ако пораката те наведува да реагираш веднаш, тоа може да биде сигнал дека треба прво да ја провериш. Овој пристап не значи дека никому не му веруваш, туку дека постапуваш внимателно и професионално. Информациската дисциплина е како проверка на опрема – не затоа што се сомневаш, туку затоа што проверката е дел од стандардната постапка. Затоа, пожелно е да почитуваме три кратки правила за информациска дисциплина:

- Не препраќај непроверенои информации!
- Обиди се да ги разграничиш „слушнав“ и „потврдено“.
- Провери пред да реагираш.

Ако ова стане навика, дезинформациите се шират потешко. Нема целосно да исчезнат, но побрзо ќе ја изгубат тежината, а единицата ќе остане пофокусирана.

Улогата на командантот: Јасна информација во вистинско време

Командантот не може веднаш да има одговор на секое прашање, но мора да обезбеди каде што може сè да биде јасно кажано. Кога нема официјална информација, празнината брзо се пополнува со шпекулации и „сигурни“ толкувања. Често е доволно кратко, смилено соопштение што ќе каже: што е потврдено, што сè уште не е, кога се очекуваат следни информации и кој е официјалниот канал. Таквата комуникација нема да не спаси од сите дезинформации, но ја намалува неизвесноста и ја држи единицата фокусирана на задачата. Доколку има потреба од корекција, важно е таа да биде без понижување. Ако некој препратил нешто непроверено, поентата не е да се направи пример од тоа, туку да се врати стандардот: „ова не е потврдено, вакви работи не препраќааме без проверка“.

Безбедносна култура: Истата логика како на терен

Еден од главните принципи на безбедносната култура е: подо-

влијаат на однесувањето: поттикнуваат паника, создаваат конфликти, ја нарушуваат довербата и водат кон избрзани реакции и погрешна процена. Затоа одржувањето на јасен и проверен тек на информации во единицата е основа на безбедносната култура што, пак, придонесува кон подобрување и на физичката безбедност.

Заклучок

Кога ќе стигне информација која се заснова на муабет или по порака, запомнете дека ако истата не е потврдена, не постапувајте според неа и не ја ширете понатаму. Една непроверена порака може да направи многу штета: да создаде паника, да предизвика расправи и недоразбирања, да го одвлече вниманието од задачата итн. Затоа треба да се практикува едно едноставно правило – прашајте кој го кажал тоа, постои ли доказ и дали информацијата е актуелна. Ако нема јасен одговор, во тој случај тоа е дезинформација. Доколку ова се практикува, единицата ќе остане смирена, фокусирана и безбедна. ■

бро кратка проверка навреме отколку долги последици подоцна. Истото важи и за информациите. Дезинформациите не се ризик само затоа што се неточни, туку затоа што

ФЛОРЕНС НАЈТИНГЕЛ

„Госпоѓата со ламбата“ која спасуваше животи на боиштата

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Флоренс Најтингел (12 мај 1820 – 13 август 1910) ќе остане запаметена како една од најзначајните жени во историјата на медицината по својата хуманост.

Таа била Англичанка, медицинска сестра, социјален реформатор, писател и статистичар, жена којашто го промени начинот на кој светот гледа на здравствената грижа и на улогата на жените во општеството. Родена во богато и угледно семејство, Најтингел можела да живее комфорен живот, но таа избрала поинаков пат. Во време кога од жените се очекувало да бидат домаќинки и сопруги, Флоренс од-

„Без никакво преувеличување, таа е ангел-помошник во болниците. Додека нејзината вишка сјава брзо се движи низ ходниците, секое страдајќо лице омекнува од милосрдноста на нејзиниот изглед. Кога ноќта ја заа, а тишината ја обвинва болниците, таа сама ја надгледува болните, со мала ламба во раката, праведно ја своите обиколки меѓу војниците.“

лучила да му се посвети на медицинскиот повик. Нејзината одлука била сметана за несоодветна и невообичаена, но таа останала доследна на својата мисија.

Нејзината најголема и најпозната улога започнала за време на Кримската војна (1853–1856), кога доброволно заминала на боиштата да им помогне на ранетите војници. Во воените болници ја затекнала суровата реалност – валкани простории, недостиг од вода и лекови, лоша исхрана и брзо ширење на заразни болести. Смртноста меѓу војниците била огромна, не само поради повредите, туку и поради нехигиенските услови.

Најтингел веднаш започнала со реформи. Организирана чистење на болниците, вовела редовна хигиена, проветрување на просториите, подобра исхрана и систематска грижа за пациентите. Нејзината работа дала брзи резултати – стапката на смртност драстично се намалила, а условите во болниците значително се подобриле.

Особено била позната по својата навика ноќе да ги обиколува ранетите војници. Со ламба во раката тивко минувала покрај креветите, ги проверувала пациентите, ги тешела и разговарала со нив. За многумина од нив таа била единствената светла точка во мрачните воени денови. Токму поради тоа, војниците ја нарекле „Госпоѓата со ламбата“ – симбол на надеж, грижа и човечност.

По завршувањето на војната, Флоренс Најтингел не престанала со својата мисија. Во Лондон го основала првото Световно училиште за медицински сестри во болницата „Сент Томас“, со што ја поставила основата на модерното медицинско сестринство. Со тоа професијата медицинска сестра добила углед и официјален статус.

Во нејзина чест била создадена и Заклетвата на Најтингел, која со децении ја полагаат новите медицински сестри. Меѓународниот ден на медицинските сестри денес се одбележува секоја година на 12 мај, денот на нејзиниот роденден, како признание за нејзиниот огромен придонес во здравството.

Едно од самостојните постигнувања на Најтингел било и воведувањето на обучени медицински сестри во ситемот на домовите за сиромашни во Англија и во Ирска од 1860-тите па наваму. Ова значело дека за болните бездомници нема повеќе да се грижат други, непоспособни бездомници, туку соодветно обучен медицински персонал. Може да се каже дека оваа иновација го навестила основањето на Службата за национално здравје во Британија, четириесет години по смртта на Најтингел. Најтингел е опишана како „вистински предводник на графичко презентирање на статистиката“, и

ѝ е припишана заслуга за развој на форма на графиконот која денес е позната како кружен дијаграм, или понекогаш наречен и „дијаграмот на Најтингел во форма на роза“, еквивалент на сегашниот кружен хистограм, со кој ги илустрирала сезонските извори на смртност кај пациентите во воената болница со којашто таа управувала. Збирката од такви дијаграми, Најтингел ја нарекла „позер“, но подоцна тој поим често се употребувал и за посебни дијаграми. Таа ја проширила употребата на позери за да им ги презентира извештаите за природата и важноста на условите за медицинска нега за време на Кримската војна на парламентарците и државните службеници кои не знаеле да

читаат или да разбираат традиционални статистички извештаи.

Покрај медицинската работа, таа била и активен социјален реформатор. Се борела за подобрување на здравствениот систем, за подобри услови за сиромашните, за реформи во болниците и во војската, како и за поголемо учество на жените во јавниот и професионалниот живот. Флоренс Најтингел починала во 1910 година, но нејзиното дело живее и денес. Нејзиниот живот е доказ дека вистинската храброст не се покажува само со оружје, туку и со грижа, пожртвуваност и љубов кон човекот. Таа ќе остане запаметена како вечен симбол на женската сила и хуманост. ■

HELL LET LOOSE

БРУТАЛНА РЕАЛНОСТ НАМЕСТО ХЕРОЈСКА ФАНТАЗИЈА

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Во време кога многу воени видеоигри се потпираат на брза акција, спектакуларни експлозии и „холивудски“ херои, „Hell Let Loose“ оди по сосем поинаков пат. Оваа тактичка мултиплеер игра сместена во Втората светска војна не нуди лесна

забава, туку сурова, бавна и напнатата симулација на фронтот, каде преживувањето е далеку поважно од бројот на елиминации. „Hell Let Loose“ не ја романтизира војната. Наместо тоа, ја прикажува како хаотична, дезориентирана и често фрустрирачка. Играчот не е суперхерој, туку

мал дел од огромна воена машина. Еден куршум може да значи крај, а непријателот често останува невидлив — скриен во шума, урнатина или зад хоризонтот. Токму таа неизвесност создава интензитет што ретко се среќава во модерните стрелачки игри. Мапите се огромни, базирани

на реални локации од боиштата на Западниот фронт и се дизајнирани со историска автентичност. Наместо аркадна динамика, тука владее стратегија, позиционирање и комуникација. Најголемата сила, но и најголемата пречка на играта е нејзиниот строг фокус на тимска координација. Секој играч има улога: офицери, снајперисти, инженерци, медицинари, митралесци. Без комуникација, преку гласовен разговор и без почитување на командната структура, тимот брзо паѓа во хаос. Ова ја прави играта исклучително наградувана кога тимот функционира како целина, но и крајно фрустрирачка кога тоа не се случува. „Hell Let Loose“ не е игра за соло херои — тука победува дисциплината, не индивидуалната вештина. Звучниот дизајн е еден од најпечатливите елементи. Свирежот на артилерија, далечните експлозии и хаотичните извици на соиграчите создаваат чувство на постојана закана. Визуелно, играта не се потпира на пренагласена кинематографија, туку на реалистична, валкана и мрачна естетика, што дополнително ја нагласува тежината на военото искуство. Сепак, техничките проблеми не се реткост — повремени „багови“,

нестабилни сервери и оптимизациски потешкотии. Овие проблеми знаат да го нарушат доживувањето и претставува недостаток на оваа игра. „Hell Let Loose“ се игра долго време. Движењето е бавно, акцијата често доаѓа после долги минути марширање и позиционирање, а смртта може да дојде од непознат правец. За некои играчи тоа ќе биде здодевно, но за други може да биде мошне автентично. Ова не е игра што се игра „на пауза од 20 минути“. Таа бара посветеност, слушалки, микрофон и подготвеност да се биде дел

од нешто поголемо. Видеоиграта „Hell Let Loose“ не е за секого, и токму во тоа лежи нејзината вредност. Таа е воена симулација што ја оттурнува гламурозната слика на војната и ја заменува со напнатост, страв и тимска зависност. За љубителите на тактички реализам, ова е едно од најавтентичните дигитални воени искуства достапни денес. За сите останати може да биде премногу бавно, сурово и немилосрдно. Но, можеби токму така и треба да изгледа една игра што сака да ја прикаже војната — без херои, без филтер, само со прашина, чад и неизвесност. ■

Одбележан меѓународниот Ден на воени спортови

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Со повеќе од 200 натпреварувачи во атлетика-трчање (3 километри за жени и 5 километри за мажи), мал фудбал, кошарка (3x3), одбојка и пинг-понг, Министерството за одбрана и Армијата, и оваа година го одбележаа Денот на меѓународни воени спортови – 18 Февруари, а со тоа и 21. годишнина од нашето членство во Меѓународниот совет на воени спортови (Советот е формиран на 18.2. 1948 година).

Под мотото „Пријателство преку спортот“, традиционалниот настан се одржа на Воениот стадион во Скопје (на 18 и на 19 февруари), а на свеченото отворање говореа државниот секретар во Министерството за одбрана, Елизабета Чуповска-Ристова и заменик-началникот на Генералштабот на Армијата, генералмајор Азим Нуредин. Тие им посакаа успех на припадниците на Армијата и на Министерството за одбрана, но и на граѓаните-спортисти, кои ги одмеруваа

Тамара Ѓорѓиевска, најдобар спортист во Армијата за 2025 година

Капетан Тамара Ѓорѓиевска од ВП 2803/14 Скопје, е најдобриот спортист во македонската Армија за 2025 година. Станува збор за кошаркарка која е членка на КК Крива Паланка, а во АРМ е вработена 8 години.

„Многу сум среќна, горда и благодарна на институцијата во којашто работам за ова признание. За мене ова претставува голема чест, а истовремено ме мотивира да ја оправдам оваа титула и во иднина со забележителни резултати, како на работното место така и на спортската сцена“, изјави капетан Тамара Ѓорѓиевска.

Пред да започнат дводневните натпревари, им беа доделени благодарници на деканот на Факултетот за физичко образование, спорт и здравје, Влатко Неделковски, на продеканот на Воената академија, професор д-р Билјана Каровска-Андоновска, како и на претставниците од САЕ „Тигар“ за континуираната поддршка и успешната соработка со Советот на воени спортови на Министерството за одбрана.

силите во петте спортови. Државниот секретар Чуповска-Ристова им се заблагодари на сите оние кои достоинствено ја претставуваат Армијата во Меѓународниот сојуз за воени спортови и за исклучителните резултати коишто ги имаат постигнато. „Вооружените сили и претставниците на вооружените сили се препознатливи по својата издржливост, по својата обука, по својата мотивираност, по својата тактика, меѓутоа, исто така, се препознатливи и по значителни резултати во делот на негувањето на спортскиот дух. Денешниот натпревар е почеток на серијата натпревари и активности кои ги поддржуваме како Министерство и коишто и во иднина ќе ги поддржуваме. Ви посакувам успешни натпревари и да ги покажете своите најдобри резултати“ – истакна државниот секретар во Министерството за одбрана. Потоа следуваше обраќањето на генерал-мајор Азим Нуредин, кој упати искрени честитки до сите учесници и до нивните екипи, како и до сите оние кои со своето присуство ја збогатија оваа манифестација, афирмирајќи ја Армијата и нашата држава. „Спортот во Армијата е важен сегмент на обуката, но истовремено претставува и клучна алатка за промовирање на

пријателство, за зближување на народите од различни нации преку учество во меѓународните натпревари и спортските активности. Спортот нека ве зближува, а во натпреварите нека победат најдобрите“, порача заменик-началникот на ГШ, по што го прогласи натпреварувањето за отворено. Кога се во прашање настаните на терените, тие поминаа во позитивен, пријателски и спортски дух, а натпреварувачите со нивното почитување на противникот и фер-игра, покажаа завидни вештини на спортските борилишта. Тоа резултираше со нескриено задоволство кај организаторот на овој настан - Советот на меѓународни спортови при МО и АРМ, од каде што истакна дека „сите учесници се победници“.

„Дводневните спортски активности, кои се дел од армиското секојдневие, поминаа во најдобар ред. Учесниците покажаа вештини и физички капацитети за постигнување на завидни спортски резултати, а со тоа и за исполнување на нивните професионални обврски во Армијата. Очигледно е дека секоја година овој настан е сè поголем и поквалитетен, а очекуваме да биде така и во иднина“, изјави претседателот на Советот на меѓународни спортови при МО и

АРМ, потполковник Зоран Цветковски. На крајот, на тројцата првопласирани во секоја дисциплина им беа доделени пехари, медали и плакети, а првите места ги освоија:

Во **атлетика-трка** (на 3 и 5 км): Дијана Лапевска (жени) и Жан Тосев (мажи); а кај учесниците **од атлетските клубови**, Викторија Тодоровска и Игор Трипуновски;

Одбојка: 1. пешадиска бригада (и жени и мажи);

Кошарка: Извидувачко-разузнавачкиот баталјон (жени) и Баталјонот на специјални сили (мажи);

Мал фудбал: 1 пешадиска бригада (мажи);

Пинг-понг, екипно: Извидувачко-разузнавачкиот баталјон (жени) и 1. пешадиска бригада (мажи), а **поединечно**, Зорица Крајческа (жени) и Емил Ангелов (мажи). ■

„ЦРНИЛА“ – драма за македонското самоуништување

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Коле Чашуле (роден како Никола Кепев) е еден од најзначајните македонски драмски писатели и интелектуалци на XX век. Роден е во 1925 година како четврто дете во семејството на Стева и Илија Кепеви, но истата година е посвоен од својот вујко Илија Чашуле, со што официјално го добива презимето Чашуле. Основното образование и нижата државна гимназија ги завршил во Прилеп, а државната реална гимназија во Битола. Во 1938 година започнал со студии по медицина во Белград, но поради започнувањето на Втората светска војна во Југославија, студиите ги прекинал во април 1941 година. Уште од рана младост Чашуле бил активно вклучен во комунистичкото движење, а во 1940 година ја извршува значајната партиска задача – пренесување на куфер со примероци од збирката „Бели мугри“ од Белград во Скопје и на тој начин го запознал Кочо Рацин. Овој настан остава длабока трага врз неговиот идеолошки и творечки развој.

Најзначајното и најпровокативно драмско дело на Коле Чашуле е драмата „Црнила“, сместена во Софија

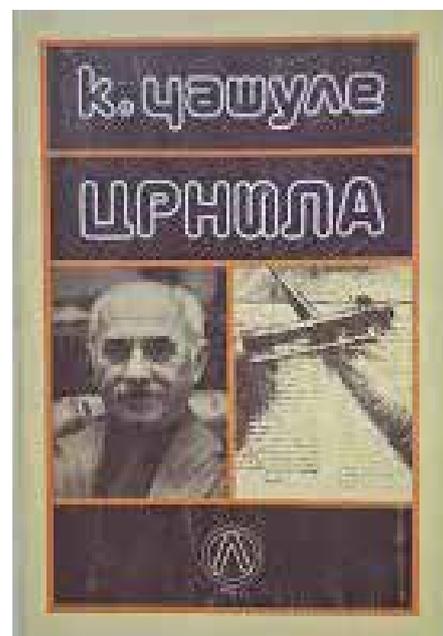
во 1921 година. Со ова дело, Чашуле храбро и без преседан проговори за темните страници на македонската историја – за антимакедонштината, внатрешните предавства и моралниот пад, коишто доведуваат до „братоубиство“. Инспирацијата за драмата ја наоѓа во вистински историски настан – убиството на Ѓорче Петров, еден од најзначајните македонски револуционери, убиен од свои соработници.

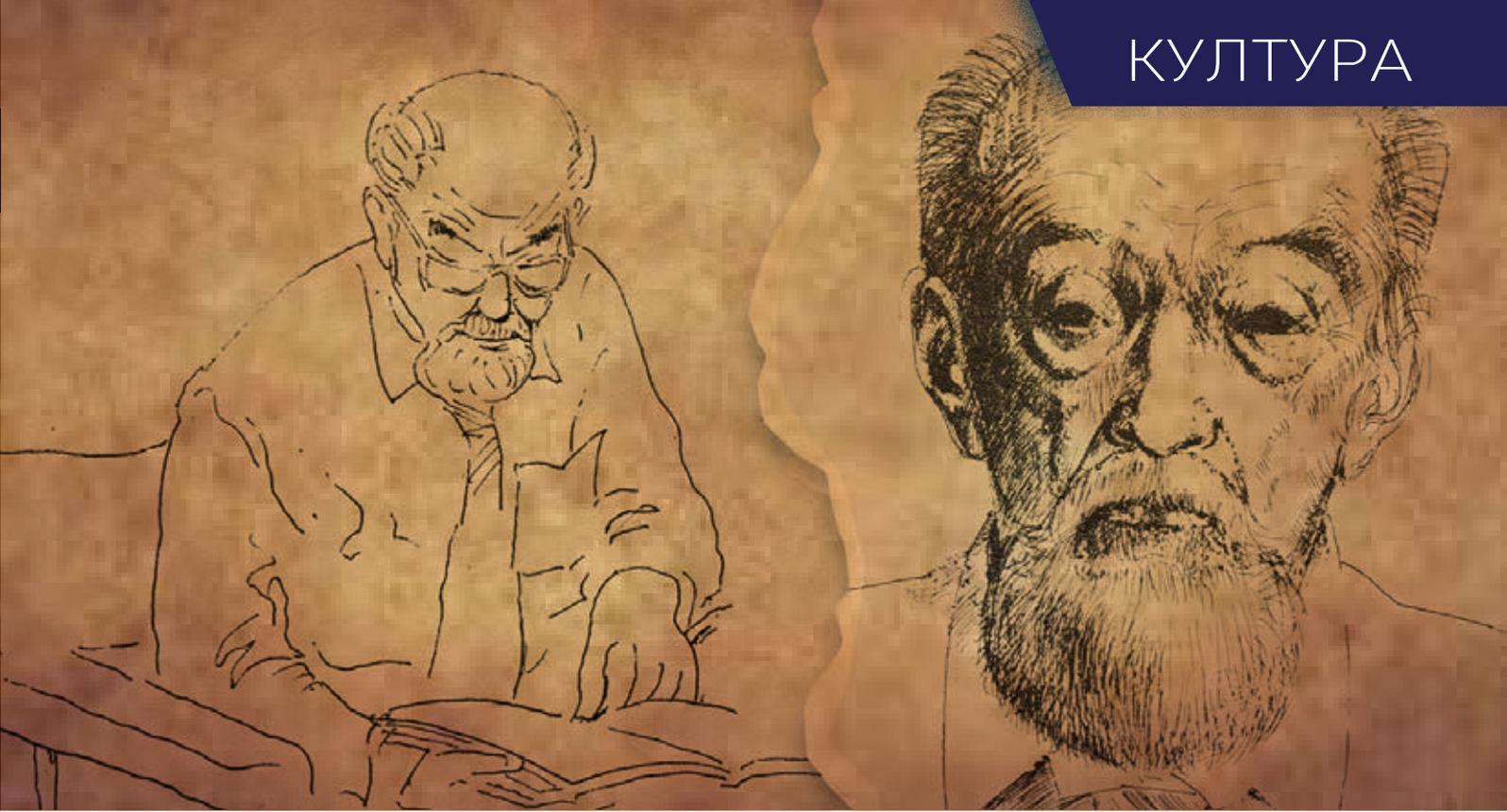
„Црнила“ е драма на идеја и драма со теза во која преку апсурдот на поединецот се прикажува апсурдот на едно време. Ликовите се типични претставници на една средина обременета со страв, омраза и политички манипулации – морални престапници кои работат против сопствениот народ и сопствената земја. Делото прикажува мал, но болен сегмент од македонската историја – сегмент на самоуништување и трагично отуѓување од сопствените идеали.

Самиот Чашуле сведочи дека токму убиството на Ѓорче Петров за него претставувало симбол на македонските црнила: „Во тоа убиство видов кревање рака на својот идеал. Усмртувањето на Ѓорче Петров од

македонска рака, а во служба на антимакедонски однародени интереси, за мене стана симбол на македонските црнила воопшто.“

Со драмата „Црнила“, Коле Чашуле се вбројува меѓу оние ретки автори кои собрале храброст да се соочат со најболното во националната историја и преку уметноста да повикаат на морално преиспитување. Делото останува трајно сведоштво за една мрачна, но неопходна вистина и важен темел на македонската современа драма. ■

ТОДОР СКАЛОВСКИ – основоположник на современата македонска музичка мисла

Пишува: Редакција „ШТИТ“

Тодор Скаловски (1904–1965) претставува една од најзначајните личности во историјата на македонската музика и култура. Како композитор, диригент и културен деец, тој остави длабок и траен белег во процесот на оформување на македонскиот музички идентитет. Категоризиран е во првата генерација на македонски повоеани композитори.

Тодор Скаловски е роден во Тетово. Своето музичко образование и уметничка зрелост ги гради во период исполнет со историски и општествени превирања. Токму тие околности силно влијаат врз неговото творештво кое се одликува со изразен патриотски дух, јасна мелодиска структура и инспирација од македонското народно музичко наследство.

Во 1941 година ја компонира музиката за македонската химна „Денес над Македонија“, според текст од Владо Малески – песна што подоцна ќе стане симбол на државноста, слободата и борбата на македонскиот народ.

Покрај химната, творечкиот опус на Тодор Скаловски е богат и разновиден. Тој е автор на бројни хорски компози-

ции, патриотски и партизански песни, маршеви, како и обработки на македонски народни мелодии, со што значајно придонесува за нивната уметничка афирмација и зачувување. Неговите дела честопати биле изведувани од хорови и оркестри низ Македонија, особено во периодот после Втората светска војна, кога се поставуваат темелите на организираниот музички живот.

Скаловски е основач и прв шеф-диригент и директор на Македонската филхармонија во 1944 година, како и прв заменик-главен уредник на Македонското радио. Како долгогодишен организатор на музичкиот живот, Скаловски е основач и на неколку меѓународни музички фестивали во Македонија, меѓу кои се „Охридско лето“ и „Биеналниот меѓународен хорски фестивал во Тетово“ – ТЕХО. Бил член на Македонската академија на науките и уметностите, МАНУ, од 1972 година. Добитник е на највисоката награда на некогашна С.Ф.Р. Југославија, „АВНОЈ“, на највисоката награда на Република Македонија за животно дело „11 Октомври“ и на други награди.

Скаловски има и важна улога во развојот на музичките институции и во

културниот живот во целина, активно учествувајќи во промоцијата на македонската музичка уметност. Неговата музика се одликува со разбирливост, емоционалност и силен колективен набој. Неговата музика лесно комуницира со публиката и затоа е актуелна и до ден-денес.

Со своето дело, Тодор Скаловски не е само композитор на химната, туку и еден од столбовите врз кои се изгради современата македонска музичка традиција. Неговото творештво останува трајно сведоштво за времето, борбата и стремежот кон културна и национална самобитност. Негови најпознати дела се „Македонско оро“, „Македонска хумореска“, „Величанија Кирилу и Методију“, „Гоце“, „Рапсодија 2“, „Шарпланинска приспивна“ и други дела. ■

„Посветеност“

Вистинска приказна за храброста што ги урива расните бариери

Холивудската продукција ја открива забравената приказна за првиот Афроамериканец, пилот на ловец во американското Воено поморство.

Филмот „Посветеност“ (Devotion) од 2022 година, режиран од Џ. Д. Дилард, ја пренесува на екран извонредната вистинска приказна за Џеси Л. Браун и Том Хаднер – двајца пилоти чие пријателство ги надминало расните предрасуди за време на Корејската војна.

Џеси Л. Браун, кого го глуми Џонатан Мејџорс, бил пионер кој морал да се бори на два фронта – против непријателот во воздухот и против дискриминацијата во сопствените редови. Том Хаднер (Глен Пауел), е воен пилот од белата раса и со при-

вилегирано потекло. Отпрвин тој гледал на Браун низ призмата на предрасуди, но небото не прави разлика. Таму храброста е единствената карактеристика.

Нивното другарство, исковано во опасните мисии над Северна Кореја е главната тема на филмот. Од недоверба до длабока поврзаност – нивната релација е прикажана со ретка автентичност.

Филмот е заснован на книгата на новинарот Адам Макос и успева да балансира помеѓу впечатливите воздушни акциски сцени и длабоката емотивна приказна. Не идеализира – прикажува расизам и тешкотии, но исто така покажува дека храброста и човечноста можат да ги надминат и најтврдите бариери.

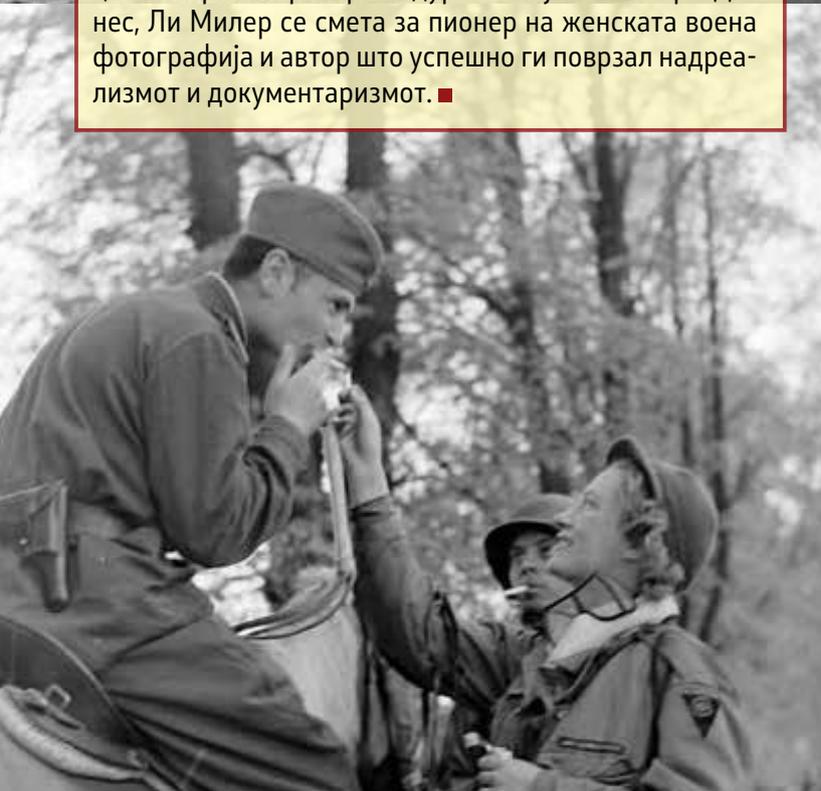
Во време кога општеството се соочува со прашања за еднаквост, „Посветеност“ е потсетник дека вистинската промена доаѓа кога луѓето се гледаат како рамноправни. Џеси Л. Браун го платил најголемиот данок за својата земја, но неговото наследство живее. Овој филм ја прикажува заслужената почит кон херојот кој премногу долго бил забравен.

„Посветеност“ не е само филм за војна – тоа е филм за она што не прави луѓе, за жртвата, за лојалноста, за надминување на она што не раздвојува. Во еден свет кој и понатаму се бори со расни поделби, приказната на Браун и Хаднер е потсетник дека вистинското пријателство и заемната почит можат да ги победат сите бариери. ■

Режија: Џ.Л.Дилард, Сценарио: Џејк Крејн, Џонатан А. Стјуарт, врз основа на книгата „Посветеност“ од Адам Макос
 Улоги: Џонатан Мејџорс, Глен Пауел, Кристина Џексон, Томас Садоски, Кинематографија: Ерик Месершмит
 Музика: Чанда Денси, Дистрибуција: „Columbia Pictures“ (Северна Америка; преку „Sony Pictures Releasing“),
 Датум на издавање: 12 септември 2022 година (TIFF), Времетраење: 139 минути, Земја: Соединетите Американски
 Држави, Јазик: Англиски, Буџет: 90 милиони долари

Ли Милер (1907 – 1977) била американска фотографка, фотомодел и воен дописник, една од најзначајните фигури во историјата на надреалистичката и воена фотографија на XX век. Таа ја започнала својата кариера како модел во 1920-тите години, но брзо се насочила кон фотографијата. Во Париз била дел од надреалистичкото движење и блиска соработничка на Ман Реј, со кого учествувала во развојот на техниката соларизација. Нејзините рани фотографии се одликуваат со експериментален и симболичен визуелен јазик. За време на Втората светска војна Милер работела како официјален воен фотограф и дописник за британскиот „Vog“. Таа ги следела сојузничките сили во Европа и меѓу првите ги документирала ослободените концентрациони логори Дахау и Бухенвалд. Нејзината фотографија во кадата на Адолф Хитлер (1945 г.) е една од најпознатите слики од воениот период на XX век. После војната престанала да се занимава со фотографирање, а нејзиното дело било целосно ревалоризирано дури по нејзината смрт. Денес, Ли Милер се смета за пионер на женската воена фотографија и автор што успешно ги поврзал надреализмот и документаризмот. ■

Портрет на Даме Груев, македонски револуционер, деец на македонското национално ослободително движење во Македонија, еден од основачите и идеолозите на Внатрешната македонско-одринска револуционерна организација.

Од приватната архива на Душко Апостолски и Диме Ратајкоски.

